

15711

SVENSKT GUDS- TJÄNST- LIV

*Årsbok för liturgi,
kyrkokonst, kyrkomusik
och homiletik*

ÅRGÅNG 29 / 1954

CW K GLEERUPS FÖRLAG / LUND

S V E N S K T G U D S T J Ä N S T L I V

LAURENTIUS PETRI SÄLLSKAPETS ÅRSBOK

UNDER MEDVERKAN AV

INTENDENTEN BENGT GNATTINGIUS, LINKÖPING

SAMT SOM REPRESENTANT FÖR SÄLLSKAPET KYRKOSÅNGENS VÄNNER:

KOMMINISTERN RAGNAR STENBERG, LIDINGÖ.

UTGIVEN AV

KYRKOHERDEN TEOL. DR. ARTHUR ADELL, SÖDERKÖPING.

Red. adr.: Söderköping. Tel. 59. Exp. adr.: C. W. K. Gleerups förlag, Lund. Tel. 175 00. Postgiro 30843

Pris: i bokhandeln eller direkt från förlaget kr. 5:—.

Annonpris: 20 öre pr mm enkel spalt. Rabatt vid större annons.

Skånska Centraltryckeriet, Lund**Grönegatan 14 - Tel. 102 75****H. LINDEGREN**

Medlem av SVENSKA ORGELBYGGARES FÖRENING.

*Tillverkar piporglar,
som utmärka sig för största hållbarhet
samt god »orgelmässig» ton.
Mångårig erfarenhet.*

**ORGELBYGGARE
GÖTEBORG**

Postadress:

KOMMENDÖRSGATAN 12

Telefoner:

BOSTADEN 14 26 38

FABRIKEN 14 93 38

Köhler's
AN KLICHÉER
ST.NYG.54 • T 10842•16734 • MALMÖ

Svenskt Gudstjänstliv

1954

Årgång 29

LUND

C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

Skånska Centraltryckeriet
Lund 1954

Biskop Edvard Rodhe

In memoriam

Den 12 april 1954 avled i Skara biskop em. Edvard Rodhe, 76 år gammal.

Svenskt gudstjänsliv betitlade han sitt största arbete av år 1923. Detta imponerande verk utgör den mogna frukten av ett samvetsgrant och inträngande forskningsarbete inom den svenska gudstjänsten, dess historia efter reformationen och dess andemening.

Banbrytande blevo hans Studier i den svenska reformationstidens liturgiska tradition, som utgavos år 1917 i reformationens minnesår såsom en del i Uppsala universitets årsskrift. Med dessa studier beträdde han ett tidigare föga beaktat, ofta grundligt missuppfattat område av den liturgiska historien i vårt land. Framför allt gällde detta den reformatoriska omformningen av tidegården. Det starkt konservativa draget i den svenska reformationens liturgiska omdaningsarbete blev genom dessa grundläggande undersökningar klart belyst. Den svenska kyrkan har under Laurentius Petris ledning vandrat en annan väg än de övriga evangeliska kyrkorna.

Genom denna till omfånget ganska oansenliga undersökning kom Rodhe att lägga en fast grund för och skänka en ny frimodighet vid utformningen av den svenska tidegården i dess återuppståndna gestalt. Så blev hans forskning fruktbarande för det samtida svenska gudstjänstlivet på ett sätt som han själv icke anade, när undersökningen publicerades.

Genom sina forskningar och sin vidsynta praktiska kyrkogärning har Rodhe rest sig en förblivande minnesvård.

A. Adell

Den nya danska psalmboken

Året 1953 står som gränsmärke i vårt södra grannlands psalmhistoria. Den nya danska psalmboken blev det året av konungen stadfäst till bruk i landets kyrkor. Redan titeln, Den danske salmebog, anger, att den är avsedd att ersätta de båda förut brukade böckerna, Salmebog for kirke og hjem och Den sønderjydske salmebog. Det eftersträfvade målet är principiellt uppnått: en för hela riket gällande andaktsbok. Förarbetet har tagit sina tjugo år. I denna tidskrift har i fjol redogjorts för de fyra förslag som sett dagens ljus och genomgått kritikens skärseld. Avgångne kyrkoministern Carl Hermansen hade ett personligt intresse för frågans lyckliga lösning. Hans hand spåras också, när det till sist gällde att avvåga kommitténs (av år 1946) framlagda prøvesalmebog (1951) i förhållande till de krav som framstälts av "Kredsen af salmebogsinterresserede kvinder og mænd".

Samtliga Nordens kyrkor med nordiskt kyrkospråk har härmed fått sina psalmböcker förnyade i vår tid.

I Norge blev gamle Landstad (av år 1869) reviderad av stiftsprosten Gustav Jensen och genom kungl. resolutioner 1920 och 1924 godkänd för kyrkobruk. Den nynorska kom året därefter, och fick ett tillägg 1927. Om nu denna anordning skall kunna betecknas som en slutgiltig lösning återstår att se. Röster ha höjts för fortsatt arbete. I Finland följde man, liksom i vårt eget land, till att börja med tilläggslinjen. År 1928 blev psalmbeståndet utökat. Men redan 1942 var en kommitté, med biskop von Bonsdorff som ledande kraft, färdig med ett förslag till enhetlig psalmbok, vilken ock blev av kyrkomötet godkänd, med vissa ändringar, 1943. Den nya boken utkom av trycket ett par år senare. På Island hade man en tid begagnat mer eller mindre officiella tillägg till den år 1866 antagna Sálmabók til kirkju-og heimasöngs, till dess denna år 1945 utkom i förnyad gestalt. I vårt eget land blev som bekant tilläggslinjen övergiven och ny, enhetlig psalmbok antagen 1937, varmed en långvarig och ur kyrkohistorisk synpunkt fängslande process var avslutad.

Genomgående har psalmernas antal betydligt utökats. Nydiktningen har givit värdefulla tillskott. En äldre tids skatter ha också pietetsfullt tillgodogjorts. Högsta siffran visar den nynorska, som med sitt tillägg når upp till ej mindre än 911 nummer, följd av Landstads reviderade med 886 nummer, varav dock 843—886 utgöres av andliga sånger för hemmet. Den nya danska psalmboken har, trots det rika stoff som erbjöd sig, stannat vid 754, vilket betyder 52 nummer mindre än det sista förslaget, prøvesalmebogen. Finlands svenska psalmbok har 632 och vår egen, med sina tillägg av hymner och läsepsalmer, 630 nummer.

Dispositionen av stoffet, som visst inte är en så lätt sak, uppvisar

stora variationer. Den danska liksom vår egen och Landstads reviderade börjar med lovpsalmer, under det att Islands slutar med denna grupp. Vi äro sen gammalt vana vid att psalmboken skall avslutas med en avdelning om de yttersta tingen, döden, domen, evigheten. I Danmarks och Norges psalmböcker möta vi nu på denna punkt i stället en avdelning om tidens gång, årets växlingar, hem och fosterland. Den nya danska psalmboken har stoffet efter lovpsalmerna grupperat med de tre trosartiklarna som indelningsgrund, vartill kommer som slut psalmer om jordelivet: tidens skiften, vigsel, bordsböner och sist fäderneslandet.

Det är nu som förut i Danmark Det kongl. vajsenhus som har privilegium på att utge psalmboken. Man arbetar för högtryck för att kunna tillgodose församlingars och enskildas beställningar.

I det större formatet, med evangeliebok och bönbok, har det blivit en bok på över 1100 sidor. Trycket är klart och redigt, stilsorterna väl avvägda. Som en vinst skall framhållas att psalmtexterna blivit avtryckta i versform. Så ges redan åt ögat en påminnelse om att det här rör sig om poesi. Det är säkerligen en fördel, ej minst vid undervisningen i skola och konfirmandgrupp. Den nya principen med små bokstäver för substantiven har följts, de dubbla aa ha fått vika för å. En vinst är det också att talrika bibelhänvisningar införts, ej enbart då en sammanhängande bibeltext, såsom en psaltarpsalm, utgör psalmens förlaga, utan också, då anspelningar på enskilda bibelord förekomma. Ordförklaringar givas också, då det gäller brukade ålderdomliga ord eller vissa bilder, såsom palmefugl, dvs. fågel Fenix. De symboliskt brukade Salomon och Sulamit, brudgum och brud i Höga visan, liksom ock Basan och Gilead (i ps. 8 och 660 resp.) få sin förklaring.

Jämföra vi den nya danska psalmboken med vår egen, så kan snart konstateras, hur mycket vi ha gemensamt. Men det vill synas, som om man i Danmark bättre tagit vara på arvet från den gamla kyrkan. Grundtvig bearbetade också texter från det grekiska språket.¹ Jag tänker här på en påskpsalm som nr. 194, Herren af sövne opvågnet, opsprang, / hörer du, Helved, vor morgensang. Här möter oss en triumfens ton och ett jubel som fyller den grekisk ortodoxe med sådan översvallande glädje i påskens tid. Och jag erinrar om sådana texter av Johannes av Damaskus som nr. 188, Hör vår helligaftensbön, och nr. 212, Brat, Herre Jesus, blandt dine du stod. Denna sista är egentligen en nattvardpsalm som talar om den i eukaristien närvarande Herren. Den begynner också hos Grundtvig med orden Kom lad os tömme et Båger på ny, i ostympat skick införd i tidigare förslag, ehuru med en mindre ändring i första raden. Här skall också påminnas om den i äldre svenska psalmböcker före-

¹ Uffe Hansen i Ubberup, ledamot av kommittén, har grundligen genomgått detta stoff.

kommande julpsalmen Puer natus in Betlehem. Grundtvig har fördanskat den, så att en vers fått denna lydelse: Guds käre börn vi blev på ny, / skal holde jul i himmelby. Det låter synnerligen hemvant, det är som såge man ett litet danskt samhälle omkring sin trappgavelkyrka, men upp-lyft i den himmelska sfären. Därför kan också fortsättningen bli denna: På stjärnetäpper lyseblå / skal glade vi til kirke gå. Nr. 85.

Även reformationens andliga sång har den danska kyrkan bevarat i en naivare och ursprungligare form än vår. Det gäller både Luthers Vår Gud är oss en väldig borg och hans sång om Kristi välgärningar Var man må nu väl glädja sig. Denna sista är visserligen liksom hos oss ofullständig, men en så central vers som denna, vari Kristus talar till själen, är dock med: jeg er nu din og du er min, min bolig skal og være din / os skal ej fjenden skille. Jag kan aldrig upphöra att förvåna mig över att denna reformationens klassiska Kristussång icke fullständigades hos oss 1937. Februariförslaget av 1936 hade dock varit inne på rätt väg! Och kyrkomötet vågade ju fullständiga Hedborns nr. 372 genom att tillägga vers 4.

Ortodoxiens tid gav åt Nordens länder sådana skatter som Tomas Kingos passionspsalmer, morgon- och aftonsånger¹ och Hallgrímur Péturssons passionspsalmer. Kingo har också för alla tider givit sin prägel åt den danska psalmboken. Flera av hans psalmer höra till de fullödigaste i religiöst avseende och de skönaste poetiskt sett. Bland de senare t. ex. Nu rinder solen op / af østerlide Nr. 690. Genom Kingo får den praktiska botfromheten lämna sin hjälp till gudaktighetens övning.

Danmark ligger närmre Europas kontinent, och livsrörelserna utifrån ha också kommit tidigare dit än till oss, kanske också nått djupare. Våra svenska psalmböcker ha blivit antagna, så 1695 och 1819, innan de nyare livsrörelserna fått ge sitt bästa av andlig sång. Tack vare Brorson, Sönderjyllands stora gåva till Danmark, har dansk psalmsång fått ett inslag av pietismen som är mycket starkt, och detta i en form som är ovanligt fulländad. Med sin musikaliska vers, sin naturkänsla, sin Kristinnerlighet har Brorson än i dag sin givna plats i en dansk psalmbok, hur mycket man än i våra dagar fått ögonen upp för pietismens begränsning. Har man vandrat en strålande sommardag därnere i Brorsons hembygd, Randerup, och hört fågelsången över vidderna, så förstår man allra bäst en vers som denna, ur nr. 12: Hvad skal jeg sige, når jeg går / blandt blomsterne i enge, / når fuglesången sammenslår / som tusind harpestreng! Under Danmarks mörka år nu sist blev också en av Brorsons förtröstanspsalmer ofta brukad och på nytt rätt förstådd. Det var den med bildspråk ur Höga visan, som Brorson älskade, präglade psalmen, nr. 642: Her vil ties, her vil vies. Som man under stränga och långa vinterdagar väntar

¹ Hans Aandelige Sjungekoor blev översatt till svenska och utkom i flera upplagor. Bl. a. har en krigsfånge i Sibirien avskrivit dem.

på tecknen till vårens ankomst och vet att den till sist skall komma, så väntar den troende själen på en ny tid. Men "trange tider langsomt skrider, / langsomt skrider, det har den art". Kung Kristian anförde detta ord vid något tillfälle under ockupationen. Det bispeord blev ett kongeord, som Kaj Munk säger.

Ej mindre än 92 nummer av Kingo har ett rum i den nya psalmboken, och 130 nummer av Brorson, med original och bearbetningar.

Den dominerande är dock den tredje och störste av Danmarks psalm-biskopar, Grundtvig. Ungefär en tredjedel av hela boken, eller över 250 nummer, bär Grundtvigs signatur.

Hans väg till denna äreplats har varit lång och törnbeströdd. Det är underligt att nu så långt efteråt, cirka ett hundra år, tänka på hur biskop Mynster upptog ett, säger ett enda, nummer av den sällsamt produktive mannen. Över detta nummer hade han satt orden Herre, jeg har handlet ille. Det skulle visserligen vara en melodihänvisning. Men det är förståeligt att den stridbare Grundtvig tolkade ordet som en be-kännelse! Även i vår egen tid har en och annan menat att man kunde nöja sig med ett mindre antal psalmer av Nordens märkligaste psalmist. Så Kaj Munk som menade att man kunde stanna vid de Grundtvigpsalmer som finnas i Salmebog for kirke og hjem. Han skriver härom: "den utaaelige (olidlige!) Grundtvig med den städige (tjurskallige!) specielle dogmatik og de udtryk, der er som spor af en ko i en blomsterhave, er dygtigt undgaaet, men den Grundtvig, der slog strengen af guld i konkurrence med selve Guds engle, er alsidigt og rigt repræsenteret". Man kan ej låta bli att känna opposition mot Kaj Munk i detta avseende. Flera av de stora Grundtvigpsalmerna hade dock fått stanna utanför. Så för att ta endast ett enda exempel, det gäller en psalm med grekisk förlaga, till-skriven nunnan Kasia på 900-talet: Med sin alabasterkrukke / fuld af salve dyrebar. Nr. 131. Det är texten om synderskan som smörjer Herren Jesus med den dyrbara smörjelsen som här besjunges på ett gripande sätt. Psalmens slutar med denna bön: O Marias søn, du bolde, / døm mig ej med läber kolde, / skjul mig i din kærlighed! Nog tycker man att det vore en förlust om icke denna psalm skulle återfinnas i en dansk psalm-bok!

Vad som från början tog emot för Grundtvigs psalmer det var den starka lovsångston som tonar igenom dem. Vare sig Martensen i Danmark eller Landstad i Norge förstod den. Man tolkade den som brist på ödmjukhet och syndakänsla! Och så var det vidare den kyrkosyn eller rättare hela den kristendomstolkning, den dramatiska, som Grundtvig gjorde sig till talesman för. Han återför kristentron till drama och kult, till myt och firning. Han vill samla sitt folk till be-kännelse och lovsång, till samvaro med den levande Herren i gudstjänstens festliga stund omkring ord och sakrament. Han har i Jesus Kristus mött Guds levande ord, det

som "skaber hvad det nævner," (ps. 277:3) — hans ständiga tal om det levande ordet är mer än en pedagogisk teori, det är intet mindre än tron på den i nuet levande och närvarande och verkande Anden. Hela Grundtvigs kyrkosyn och hans syn på trosbekännelsen är buren av denna erfarenhet. Därför blir hans kyrkopsalmer så fyllda av Ande och liv. Därför kan han sjunga Frelseren lå i sorten jord, / sidder på ärens trone, / ånd og liv er til os hans ord, / glæden vor salmetone. Nr. 308: 9. Men man var den tiden för subjektivistiskt inställd, och rationalismen efterverkade, man kunde inte fatta Grundtvigs syn på trosbekännelse och kyrka.

Även om man kallat Grundtvig för pingstens sångare-Lehmann skriver att Grundtvig talar om Anden, som gällde det att införa en ny gudom i Danmark — så bör rätteligen ihågkommas att Grundtvig i sin oerhörda psalmproduktion alltid har en karakteristisk samsyn av samtliga de tre trosartiklarna. Om julen synger troen bedst / med engletoner söde, / og håbet har sin høje fest / i påskemorgenrøde, / og kærligheden, klar og mild, / den er vort hjertes pinse-ild, / når vore tunger gløde. Nr. 343: 5. Därför skall man söka hans stora psalmer inte enbart under rubriken pingst.

Och så var det vidare en sak som icke får förbises: Grundtvig företräder en helt ny psalmstil.

Naturligen var denne flitigt bibelstuderande man — hans streckade biblar är att bese i Udby prästgårds Grundtvigmuseum — påverkad i sin stil av bibeln. Om någon varit inspirerad som diktare av den heliga Skrift, så var det den psalmist som givit sitt folk så många direkt bibelberättande sånger. Och vad hans inspirationsgåva angår, så bibehöll den sig högt upp i hans höga ålderdom, ja, till livets slut. Jämför hans ps. 4: 7 om de fromme: Og når de som sne er hvide. / finest frugt om vintertide / bære de for Gud.

Hans stil är också påverkad av folkvisans tongångar. Vidare av Nordens gamla sagor. Och han drar sig inte för att i psalmen ta upp folkliga kända ordspråk och vändningar. Han har även en förkärlek för det ordspråksartade, sentensartade, pregnanta uttrycket. (Den mångkunnige hade skrivit också en studie över våra ordspråk). Ja, även gamla och kärvordna sedvänjor kan han låta komma till tals i psalmen. Och hela naturen, särskilt Danmarks, det älskade landets, natur, med bokskog och näktergal, med rosor och förgätmigej får stämma och talande tunga i psalmen.

Det är ej möjligt att här exemplifiera allt detta. Endast en antydning må givas.

Slå harpen, du fromme salmist på jord, / strengen er af guld, / for Jesus, vor konge, Guds levende Ord / Så lifligt lege vi for vor Herre. Nr. 1: 2. Det är klar folkviseton.

Le ad banesår / og springe over grave. Nr. 277: 5, det är tydligen anspelningar på nordisk hjältesaga. Likaså när det, nr. 229: 9, heter om Kristi återkomst: Da gjalder luren for sidste gang, / da luer bavnene i blomstervang, / da styrter dødens trone.¹

Ordspråk sådana som morgentid har guld i mund, nr. 698, och det er blandt folk et gammelt ord: var djævel har sin tid, nr. 511: 4 äro lätt igenkännliga. Denna sist citerade psalm kom ofta till användning under ockupationstiden.

Bland de sentensartade uttrycken skall endast anföras: lavt er ej bænket, hvem Gud sidder nær, nr. 378: 7, och ett verkligen fyndigt ord som uttrycker en tröstelig erfarenhet från alla förföljelsetider i kyrkans historia, [se Fil. 1: 12 och Apg:s skildringar!] är detta om det Guds ord som icke bär bojor: har i länken fundet. / sin bedste ledetråd, nr. 354: 8.

Man talar på landet om att "bära ut julen", det är att icke bli vänligt trakterad i det hem man besöker under jultiden. Det ordet går igen i den sköna julpsalmen Velkommen igen, Guds engle små, nr. 81, där det står: udbære vor jul ej nener I, / derpå tør vi nok lide; / o, ganger dog ej vor dør forbi! / os volder ej den kvide. Det heter också i den folkliga föreställningen, att när det "ringer" för öronen på någon, så talar man om denna person någonstans. Detta går igen om självaste apostlarna, i pingstpsalmen Apostlene sad i Jerusalem / og bød på Herrens time, / for ören da brat det ringed dem, / som tusinde klokker kime. Nr. 239. Sen kommer förklaringen: man talade om dem i himmelrik, där blev deras namn oppskrivna!

I Danmark har man inte som hos oss varit rädd för korstecknet. Det är bibehållet i ritualet för dop. Ej underligt därför att Grundtvig, som lägger så stor vikt vid dopet, också i sin själavård tar detta med och i en tröstpsalm hänvisar till korstecknet. Nr. 488. Sov sødt, barnlille! där i vers 2 står: Guds fingrene grande / slog kors for din pande / Guds enbarnes røst / slog kors for dit bryst, / thi skal ingen djævel dig skade.

Också den gamla folkliga föreställningen om himlabrev (varom en tilldiktning till vår kristliga dagvisa haft en erinran, liksom om korstecknet) har Grundtvig låtit leva upp i psalmen. Nr. 260: 3. Det gäller om evangelium till syndares tröst som Anden bringar: Alt som en due hvid / du bragte himmelbrevet.

Det skulle föra för långt att här anföra citat som visa hur Grundtvig låter det danska, speciellt det själländska, landskapet, låna bilder åt kyrkans förkunnelse. Endast en antydning genom två citat. Det ena om Guds rikes makt och möjlighet, nr. 277: 8, Dets glans opstår som aks i vang /

¹ I Kadmonbearbetningen I kveld blev der banket på helvedes port och i tilldiktningen till den kristliga dagvisan — ingendera i psalmboken — ges ytterligare exempel!

som maj i bögeskove, / ja, prägtig under fuglesang / som gyldensol af vove. Det andra om vår väg in i Guds eviga värld: der vi skal for evig bo, / gå som under grønne lind, / til vor Herres glæde ind. Nr. 399: 6. Detta sista ger ett intryck av en trygg och säker vandring hem, som för den hemvändande under vårdträdets, den gamla lindens, ljuvliga skugga.

Allt detta återger teologiskt sett, mera ett mysterium fascinosum än ett mysterium tremendum. Ej mer du gruer for dommedag, / du ved, din dommer har ført din sag, / och fra sig selv den vundet. Nr. 229: 4. Men ödmjukheten finns där. For dig vil jeg knele så dybt i mit ler, / at Gud mig kun ser. Nr. 649: 7, en av Grundtvigs rikaste och gåtfullaste psalmer. Syndakänslan och vanmakten i kampen, likaväl som de tunga prövningarna i livet, sinnessjukdomens förödmjukande erfarenheter, den djupa rent fysiskt kända avskyn för döden — döden med sin istaphånd, nr. 609: 9, jfr. sv. övers. 573: 9 — ensamhetskänslan som gör att Grundtvig kan tala om julesorgen, nr. 81: 8 — allt detta talar om den mörka bakgrunden till ljuset och lovsången och triumfen. Man gläder sig över att nu omsider i den stadfästa psalmboken alla dessa stora Grundtvigpsalmer få spela upp sitt rika register. Och även för oss svenskar som ha kärlek till dansk poesi och dansk psalm skall det så lättare öppnas en löngangssti (nr. 338: 1 och 3), också till den märklige prästens i Vartov vid Löngangsstræde inspirerade psalm.

Av de nu levande danska psalmdiktarna skall erinras om stiftsprosten Aastrup, som i sin kyrkopsalm, nr. 307, sjunger om vårt absoluta beroende av Gud. Gud måste ge sin nåd åt sin kyrka — ingen djävel kan det hemme / ingen helgen kan det fremme. — kyrkan måste bida sin tid, till dess Gud löser dess tungas band. En nattvardpsalm och en parafras över Jes. 60, nr. 416, 314, höra båda till de goda nyförvärven. Aastrup har dessutom en förtjänstfull översättning av Sundells Du gav mig, o Herre, en teg av din jord (sv. ps. 501, danska 675). Kyrkoherden Vilstrup, som utgivit flera samlingar lyrik, har en kyrkopsalm, nr. 304, vari han besjunger det rika arv som kommit Danmarks menighet till del och huru "vort ringe modersmål" blivit en gyllene skål, ett redskap för den Högstes lov och pris. Kaj Munk var icke representerad i tidigare förslag. Nu finner man hans namn under en kort och innehållsrik psalm som ger uttryck åt hans frejdiga kamplust och hans tro trots allt. Psalmen lyder, nr. 574: Du ved det nok, mit hjerte, / du ved at Gud er stor; / men stor er og hans fjende, / så tidt du det erfor. — Velan! så får du kæmpe / og tro trods fald og brud, / at stor er vel Guds fjende, / men større er dog Gud.

Av de inhemska diktarna har Oehlschläger återfått sin plats och Ingemann fått behålla sin. Bland de många danska psalmisterna märker man både skolfolk, ämbetsmän, författare, officerare, universitetsmän, organister och präster, men också en skådespelare och ett par hantverkare, båda tillika lekmannapredikanter.

Från Nordens övriga kyrkor har ej mycket hämtats. Av de från vårt land föreslagna, se förra årets redogörelse om revisionen, har göteborgsprästen Lundéns israelsmissionspsalm fått utgå. Runeberg och Topelius återfinnas icke. Från Norge har man tagit Johs. Johnsons gripande En dalende dag, nr. 622, och Reichelts innehållsrika missionspsalm Din rigssag, Jesu, være skal, nr. 322. Givet är att Islands störste psalmdiktare, Hallgrimur Pétursson, är representerad, dock ingår icke någon av hans stora passionspsalmer, man hade ju sin Kingo.

Som en egendomlighet kan nämnas att de antipapistiska psalmerna om pavelögn og munkedrömme, nr. 302, av Grundtvig, samt Hailmans, nr. 303, och Nordal Bruns nr. 311 fått stå kvar i en ekumenisk tid.

Vi svenskar sakna kanske, mitt i all den föreliggande rikedom, några "nutidspsalmer" i likhet med Liedgrens Mästare, alla söka dig och En dunkel örtagård. Likaså hade vi gärna velat se någon "social" psalm i stil med Wallins Allt mänskosläktet av ett blod och Frostensons Tung och kvalfull. Men vi äro glada över att från vår kyrka några toner få ljuda under danska kyrkovalv.

Sådan som nu denna rikhaltiga bok utformats, avspeglar den ett folklyne som skiljer sig från vårt, en tradition olik vår egen. Hur ofta återkommer inte smil och smile! Det danske smil — som visst inte utesluter en skarpslipad klinga, där det gäller! Hur mycken älsklig naivitet! Ej minst i Ingemanns sånger, vartill vi icke äga något motstycke. Vilka ljuvliga och andefyllda kyrko- och pingstpsalmer. Man känner en frestelse var pingst till missunst! Och man erkänner med vemod att dessa psalmer äro hart när ööversättliga till vårt språk. Väl finns det färre rena kasualpsalmer än hos oss, likaså färre direkta barn- och ungdomspsalmer. Men uppväges inte detta av den rikedom på centrala psalmer om Guds gärningar i Kristus! Psalmbegreppet är mindre stramt än hos oss på Wallins tid, men till gengäld blev ofta den danska psalmen än mera folklig. Var eljest i Norden träffar man på julekvad, som man kan sjunga, medan man hand i hand vandrar omkring den tända julgranen! Det är med glädje och tacksamhet man också på denna sida av Sundet tar del av den danska systerkyrkans nya enhetliga psalmbok. Mätte det inte dröja för länge, innan en enhetlig koralbok föreligger. Flera psalmer ha krävt ny koral, och meterklasserna äro synnerligen skiftande.

Mera än vår torde Danmarks kyrka vara en sjungande kyrka. Mätte den alltfört få sjunga med glädje! Och det ur nöd och fara frälsta landet se Guds nåds sol lysa, Ja, skin over vang som en morgen med sang, / morgen i maj, då det grönnas! Nr. 248.

I sommernattens korte svale
slår höjt fredskovens nattergale,
så alt, hvad Herren kalder sit,

må slumre södt og vågne blidt,
 må drömme södt om Paradis
 og vågne til vor Herres pris.

Opvågner, alle dybe toner,
 til pris for menneskets forsoner!
 Forsamles, alle tungemål,
 i takkesangens offerskål!
 Istemmer over Herrens bord
 nu menighedens fulde kor! nr. 247: 2 och 5.

Hilmer Wentz.

Tidegården i Sverige efter reformationen

Tidegården inom provincia Upsalensis befann sig vid medeltidens slut i sin högsta utformning. De flesta stift inom kyrkoprovinsen hade låtit trycka fullständiga breviarier med formulär för samtliga bönetimmar. Uppsala ärkestift lät dessutom trycka icke mindre än fyra psalterier. Även de flesta av de tillägg, som fogades till de ordinarie horae canonicae under senmedeltiden, återfinnas helt eller delvis inom kyrkoprovinsens tidegård. Till dessa kunna räknas olika typer av mariaofficier samt den på rosenkransen grundade mariaandakten. Tidegården utgjorde sålunda vid medeltidens slut en betydande del av kyrkans kult och det är tydligt att en ganska stor del av prästens tid åtgick till att handha officiet. I den medeltida prästutbildningen studerades officiets uppbyggnad grundligt liksom alla de komplikationer, som hade betydelse för officiet. Till dessa hörde som bekant främst ockurranser och konkurranser.

Sådan var tidegården, när de svenska reformatorerna började sin stora omvälvning. Såsom väntat blev reformatorernas kritik mycket våldsam mot det medeltida officiet. Redan som ung diakon har Olaus Petri i sin förkunnelse vid Strängnäs domkyrka angripit vissa former av den överdrivna medeltida psaltarläsningen. Ingående har reformatorn diskuterat tidegårdens problem med doktor Peder Galle. I Swar på tolf spörsmål 1527 komma de stridande teologerna in på tidegårdens bibliska underlag. Olaus Petri opponerade sig särskilt mot Galles tolkning av ps. 119: 164. Enligt Galle utgjorde nämligen talet om att konung David lovade Gud sju gånger bevis för de kanoniska bönetimmarna. Indignerad frågar reformatorn: Varför skall den svenska kyrkan göra såsom David. Den kunde

enligt Olaus Petri lika gärna stödjade sig på Dan. 3, där det talas om tre bönestunder.

Även i många andra sammanhang går Olaus Petri till storms mot det medeltida officiet. Hos honom letar man förgäves efter någon uppskattning av detsamma. Officiet liksom så mycket annat i den medeltida kulten påminner reformatorn om orden i Mt 15: 8—9, där det talas om läpparnas fåfänga och meningslösa dyrkan. Olaus Petri negativa inställning kommer allra tydligast fram i det faktum att han i sitt liturgiska författarskap helt har åsidosatt tidegårdsformulären. Han bearbetade aldrig det medeltida breviarier utan talade i stället ofta om det missbruk, som denna liturgiska handbok hade åstadkommit.

Hos den av Melanctons traditionalism starkt påverkade Georg Norman möter en mera positiv uppskattning av tidegården i en evangeliserad form. Dennes åtgärder för det svenska kyrkolivet blevo emellertid av mycket kort varaktighet och den praktiska betydelse hans uppskattning av tidegården medförde var mycket liten.

Liksom hos Norman möter hos ärkebiskop Laurentius Petri en positiv uppskattning av tidegårdsgudstjänsterna. I detta avseende avviker han sålunda markant från sin broder Olaus. Detta betyder dock icke, att ärkebiskopen ville godtaga tidegården i dess medeltida utgestaltning. Tvärtom riktar han allvarliga anmärkningar mot många moment i det medeltida officiet och lägger skriften som mall för en grundlig reducering av formulären. Tack vare ärkebiskopens uppskattning av ett på tidegården grundat gudstjänsliv kunde tidebönerna i begränsad omfattning leva kvar under hela reformationstidevarvet. Det tydligaste beviset för hans positiva uppskattning utgör hans *Notulae*, sammanställd omkr. 1550, samt den viktiga läroboken *De officiis* av år 1568. Båda dessa skrifter ha haft ett mycket stort inflytande på utformningen av reformationstidens tidegårdsformulär.

Någon officiellt gällande liturgisk handbok för tidegården utfärdades icke under 1500-talet. Traditionen föreligger i stället i en lång rad musikhandsskrifter, av vilka flertalet ännu icke blivit ordentligt proveniensbestämda och daterade. Här har den liturgihistoriska forskningen fortfarande mycket stora områden att bearbeta.

Gemensamt för dessa liturgiska handskrifter är det förhållandet, att de tagit sin utgångspunkt i de medeltida brevarierna. I många fall hänvisa handskrifterna direkt till dessa, i andra förutsätta de subsidiär användning av de medeltida tidegårdsböckerna. De gamla psalterierna ha sålunda fortfarande fått meddela texterna till psalmerna, därest icke svensk psalm läsning förekom, vilket underlättades genom tillkomsten av psaltaröversättningen 1536.

Ehuru reformationen i de flesta avseenden sönderbröt de gamla särdragen i de enskilda stiftens liturgi, så avspeglar den efterreformatoriska

tidegården likväl ett starkt beroende av de gamla medeltida stiftstraditionerna. Nyordningen inom tidegården har icke varit lika stark som inom mässan. Musikhandskrifternas redaktörer ha icke kunnat frigöra sig från sina respektive stift. Den välkända aspöboken från omkr. 1550 förutsätter sålunda den liturgiska traditionen i *Breviarium Strengnense* 1495. Tunhems sångbok från 1581 förutsätter likaledes hemstiftets liturgi, i detta fall *Breviarium Scarense* 1498. Slutligen är det välkänt att *Laurentius Petri* i sina liturgiska arbeten om tidegården utgår från traditionen inom Uppsala ärkestift, för tidegårdens del fixerad i det 1496 tryckta *Breviarium Upsalense*.

Ur kompositionssynpunkt erbjuda de efterreformatoriska musikhandskrifterna många intressanta variationer. Även här gå de speciella stifts-egenheterna igen. Som bekant voro de medeltida brevarierna icke alldeles lika ur kompositionens synpunkt. Förhållandet mellan de båda proprierna, *proprium de tempore* och *proprium de sanctis*, växlar åtskilligt i 1500-talshandskrifterna och hör givetvis samman med den fortgående reduceringen av antalet helgdagar under reformationstidevarvet. *Proprium de sanctis* reducerades allt mera genom detta bortfall. Även förhållandet mellan *proprium de sanctis* och *commune sanctorum* växlade starkt i handskrifterna. Genom kyrkoårets reducering erhöill *commune sanctorum* i visst avseende en större betydelse, enär många helgdagar förlorade sina egna officier och måste låta sig nöja med ett mera allmänt hållet *helgon-officium ur commune sanctorum*.

Härmed är redan konstaterat att reduceringstendensen är det starkast framträdande draget inom den efterreformatoriska tidegården i Sverige. Avliturgiseringen är ju för övrigt ett utmärkande drag för all evangelisk liturgi. Inom tidegården märks denna avliturgisering på flera olika sätt. Antalet bönetimmar blev mindre än under medeltiden. *Horae minores*, vilka ej ens under medeltiden hade lästs offentligt, försvunno nu helt.

Men även inom de kvarvarande formulären märktes avliturgiseringen tydligt, måhända allra tydligast inom den långa matutinen. Denna hade under medeltiden som bekant tre nokturner med ett stort antal psalmlektier. Utvecklingen gick under 1500-talet mot en reducering av dessa nokturner. Den tidigare omtalade aspöboken har som regel endast en nokturn. Endast undantagsvis omnämnas andra och tredje nokturnerna. I kyrkoordningen 1571 är matutinen definitivt nedskuren till en nokturn. Kyrkoordningen säger nämligen i kapitlet *Ordning medh kyrkesong*: "Ottesongen må allestädz och altijd medh een nocturn, thet är medh tree lecses, tree psalmer, antiphoner och responsoria eller ock undertidhen än med färre sungen warda".

Även inom de övriga bönetimmarna förkortades formulären ganska väsentligt. Antalet psalmer i *laudes* minskades efter hand. Kyrkoordningen föreskriver en eller två och tillägger betecknande "och lätta the

andra bestå". Även inom vespern och kompletoret ägde en motsvarande reducering rum.

Såsom framgått har formulärens reducering främst gått ut över psalmlektierna, vilkas antal minskats i alla formulär. Tydligt är att man till varje pris vill komma ifrån den meritoriska tendens, som så gärna förknippades med den medeltida psaltarläsningen. I sina skrifter framhålla reformatörerna gärna, att psaltaren under medeltiden ofta missbrukades och att psaltarläsning förekom till ingen nytta. Givetvis försvunno alla under senmedeltiden tillkomna påbyggnader på det ordinarie officiet. Därigenom försvunno ytterligare psalmer ur kulten.

Avliturgiseringen gick givetvis även ut över andra moment än lektierna. Det invecklade medeltida systemet av antifoner förenklades liksom förekomsten av versiklar och responsorier. Detta hör samman med att antalet präster och ministranter snabbt reducerades under 1500-talet. Endast vid domkyrkorna var det möjligt att utföra tidegården i full omfattning.

En stor del av reduceringen hade sin grund i det sjunkande antalet helgdagar. Genom kyrkoårets reducering bortföll många kalendariologiska komplikationer, som gjorde den medeltida tidegården så svår att planera och utföra. Under reformationstiden talades endast i mindre utsträckning om festgrader, i varje fall fanns icke den differentia festorum, som utmärkte det medeltida kalendariet. Endast i mycket sällsynta undantagsfall förekom någon ockurrans under 1500-talet och aldrig någon konkurrans. Bortfallet av dessa under medeltiden så viktiga faktorer har haft en utomordentlig betydelse för tidegårdens utgestaltning. Härigenom blev det möjligt att uniformera formulären på ett helt annat sätt än vad som hade varit fallet tidigare. De många variationer, som betingades av de medeltida festgraderna, hade nu icke längre någon uppgift utan bortföll.

Den starka avliturgisering, som alltså gör sig gällande inom alla områden av officiet, betingades i många fall av dogmatiska betänkligheter. Visserligen hade officiet en betydligt mindre utsatt ställning än mässan genom att den förhatliga mässoffertanken icke kom till uttryck. Detta betydde dock icke att officiet i sin helhet höll stånd inför reformatörernas stränga kritik. Till de utrensade partierna hörde först och främst sådant, som hängde samman med helgonkulten. Stora partier ur proprium de sanctis och commune sanctorum gingo därför sin undergång till mötes. Musikhandskrifterna från 1500-talet kunna uppvisa många intressanta exempel på huru man ur böner och antifoner försökt utrensa dylika anstötliga partier. En sådan reducering har dock mycket sällan kunnat dölja det medeltida ursprunget.

Som norm vid avliturgiseringen lades överallt inom evangelisk kult bibeln. Detta har skett också i fråga om tidegården. Laurentius Petri

framhåller att det gäller att i förhållande till de gamla formulären pröva allt och behålla det goda i anslutning till 1 Tess. 5: 21. Många moment inom den medeltida tidegården stredo enligt ärkebiskopen mot skriften. Sådana voro användning av rosenkransar samt all överdriven psaltarläsning. I kyrkoordningen 1571 framhålles på flera ställen att den evangeliska tidegården endast får innehålla sådant, som antingen är skriftens rena ord eller också stämmer överens med dess anda och mening. Man måste ogilla och förkasta "alla homelier i legender, hymner och alla andra songer, ther någhot inmengis som sigh medh scrifftenne icke fördragher, effter som ganska mykit sådant är för handenne j the gamla tideböcker".

Bibliciteten inom den evangeliska svenska tidegården gör sig tydligt gällande i fråga om lektierna. Detta visar sig tydligast inom matutinens nokturer, där utombibliska läsningar förekommo. Andra nokturer innehöll lektier ur patres, martyrakter eller helgonlegender. I tredje nokturer förekom dagens evanglium samt en homilia över detsamma. Denna homilia kunde emellertid stundom utbytas mot en legend. Under sådana förhållande förvånar det icke att de efterreformatoriska handskrifterna undvika dessa båda nokturer och istället hålla sig till den första, som innehöll endast bibliska läsningar.

Utrensningen av dessa utombibliska läsningar utgjorde ett viktigt led i reformatörernas arbete. Även om Laurentius Petri gärna citerar kyrkofäderna i sina skrifter, vill han icke tillåta användning av densamma inom kulten. Under 1500-talet ser man också att alla utombibliska läsningar systematiskt avlägsnats och ersatts med bibelstycken. I kyrkoordningen varnas också uttryckligen för homilier och legender, vilka icke ha något att göra med skriftens ord. Den homilia över evangeliet, som ingick i tredje nokturer, skulle så småningom komma att ersättas med församlingspredikan.

Bibliciteten gör sig gällande även inom andra moment i tidegårdsformulären. Antifoner och hymner ha omarbetats i sådana fall då de innehöllo bibelstridiga partier. En omprövning av de gamla formulären är iakttagbar i de bevarade handskrifterna. Liksom i övrig evangelisk liturgi har denna företagits medelst bibeln som måttstock.

Avliturgisering och förenkling är sålunda ett av de mest utmärkande dragen i den evangeliska svenska tidegården. Ett annat sådant drag är försvenskningen. De svenska reformatörerna arbetade med kraft på kulturens försvenskning och sönderbröto de medeltida liturgikernas motivering för latinets privilegierade ställning.

Redan tillkomsten av Nya testamentet 1526 har underlättat överförandet av tidegårdens lektier till modersmålet. Ännu större betydelse fick givetvis tillkomsten av psaltaröversättningen 1536. Huvudparten av tidegårdens lektier voro ju ändå hämtade ur denna bibelbok. I Hög-

och Bjuråkerhandskrifterna är modersmålet i fråga om lektierna till stor del genomfört.

Just i fråga om lektierna har det varit ganska lätt att använda modersmålet sedan nödvändiga texter härför blivit tillgängliga genom bibelöversättningen. Större problem erbjödo däremot sångpartierna, emedan det skulle visa sig svårt att anskaffa texter, lämpliga att sjungas. Ärkebiskop Laurentius Petri hade en hög uppskattning av latinet och hade ingenting emot att ge det en begränsad användning inom den evangeliska kulten. I hans *De officiis* 1568 har latinet en mycket stark ställning men så är ju detta arbete också avsett som lärobok för de studerande vid domkyrkoskolorna. Efterhand kom dock det svenska språket alltmer till användning och segrade slutligen helt i de officiella ottesångs- och aftonsångsformulären.

Ett annat utmärkande drag är tideböernas omvandling till församlingsgudstjänster. Reformatorerna hade bekämpat all kult, som icke tjänade till allmän uppbyggelse och andakt. I prästens privata recitering av vissa bönetimmar sågo reformatorerna onödiga gärningar, som saknade stöd i skriften. Ottesången och aftonsången måste omvandlas till gudstjänster, där menighet deltog. Detta underlättades givetvis genom användning av modersmålet.

Som nytt moment inom den evangeliska tidegården inkom predikan, vilken skulle ersätta den överdrivna medeltida psaltarläsningen. Genom predikan erhöles otte- och aftonsången den definitiva karaktären av församlingsgudstjänster. Insättandet av predikan harmonierar med den höga uppskattning, som reformationen ägnade det förkunnade ordet.

Den efterreformatiska tidegården har således utvecklats på den medeltida grunden. Som karakteristiska nya drag kunna främst nämnas förenkling, försvenskning och omvandling till församlingsgudstjänster. I stort sett kan samma utveckling konstateras över hela den evangeliska kristenheten, ehuru utvecklingen har gått olika fort i olika länder.

Av största intresse är givetvis att konstatera utvecklingen i reformationens hemland, Tyskland. De tyska kyrkoordningarna från 1500-talet, av vilka de flesta numera äro tillgängliga i modernt tryck, lämna goda besked om tidegårdens utveckling. Ett studium av dessa ger ganska snart som resultat, att utvecklingen har skett betydligt snabbare i Tyskland än i vårt land. Den medeltida bakgrunden från de tyska medeltida stiftsbreviarierna igenkänner man icke lika tydligt som i de svenska musikhandskrifterna från 1500-talet. Endast i mycket liten utsträckning har man i Tyskland tagit sin utgångspunkt från de medeltida liturgiska källorna. I stället har en utsträckt bibelläsning jämte predikan tagit överhand över det medeltida ordinarieret.

I den från Tyskland starkt influerade danska liturgien är utvecklings-

gången liknande. Även här har utvecklingen gått betydligt snabbare än i Sverige. Detta framgår redan av bestämmelserna i kyrkoordinantian 1539.

I Sverige däremot har man förhållit sig synnerligen konservativ mot den gamla ordningen. Trots all förenkling är det medeltida ordinariet iakttagbart överallt. Ännu i aspöboken kan man konstatera att de olika gudstjänsterna äro uppbyggda på samma sätt som i Breviarium Strengnense. Förenklingen har endast berört utanverken, utgestaltningen av de enskilda momenten, däremot ej formulärens struktur i sin helhet.

Det konservativa draget ger sig också tillkänna genom den starka ställning latinets intog. Ännu vid reformationstidevarvets slut är latinets ingalunda helt försvunnet. Den rika musikaliska utrustningen visar att den medeltida sångtraditionen fortfarande hade starka rötter ute i stiftet. Givetvis gör sig detta särskilt gällande i musikhandskrifter, som tillhört domkyrkor eller andra större kyrkor, där man hade större möjligheter att utföra dessa komplicerade partier. Man kan också nämna att predikan kommer in i den svenska tidegården senare än i tysk och dansk tradition.

Detta konservativa drag är ju till sist ingenting annat än det som utmärkte den svenska reformationen över huvudtaget. Såsom tidigare framhållits hade tidegården en betydligt mindre utsatt ställning än mänsan. Av utomordentlig betydelse för den svenska tidegårdens fortbestånd blev Laurentius Petri skrift *De officiis* 1568. Såsom framhållits var denna avsedd som lärobok för prästkandidaterna vid domkyrkoskolorna. Detta hindrade dock icke, att ärkebiskopens skrift fick den allra största betydelse för tidegårdens fortsatta utveckling. Flertalet av de yngre musikhandskrifterna visa sig nämligen i mycket stor utsträckning bygga på de formulär, som fixerats i *De officiis*. Därigenom fortplantades också det starkt konservativa drag, som går igenom ärkebiskopens skrift. Samtidigt har denna skrift bidragit till att i viss mån uniformera tidegården och kanske framför allt skydda densamma mot otilbörliga avarter och utväxter.

Hilding Jobansson.

Tigerdjuret och Herren med det öppnade såret

Studier öfver J. Paulin-Lillienstedts korsfästelsedrama.

Hos boktryckaren Heinrich Keyser trycktes i Stockholm 1686 en större dikt med titeln *Den korssfäste Christus i svensk vers afmålad aff J. P-n.* Under denna signatur dolde sig Johan Paulin, sedermera adlad Lillienstedt, friherre sedan greve, ämbetsman, landshövding i Linköping,

riksråd m. m., född 1655 död 1732. (G. Elgenstierna, Den introducerade svenska adelns ättartavlor, IV, Stockholm 1928, s. 746. Biographiskt lexikon, VIII, Uppsala 1842, s. 194 ff.).

Dikten omfattar 140 versrader, och samma längd har också det omtryck, som författaren lät publicera några år senare i diktsamlingen *Christus nascens, patiens et triumphans*. Eller den nyfödde, korsfäste och upståndne Kristus, tryckt på det kungliga boktryckeriet hos sal. Wankijfs änka 1694. I det senare trycket finns ett litet företal, en hänvändelse till de "benägne" läsarna, vari Paulin omtalar, att han redan för fjorton år sedan skrivit de här införda andliga dikterna. Han hade gjort det under sin "ungdoms ledige stunder". Det var först efter övertalning från författarens vänner, som han velat publicera dikterna, och dessa vänner få enligt Paulins mening överta ansvaret för dikternas offentliggörande. "Om min läsare uti dessa dicker finner något som honom lyster, haar han at tacka mina wänner derföre, men dem haar han och at skylla, för alt det honom uthi dem ey behagar; Jag begiärer intet wara berömd i det förra, doch uhrsäctad i det seenare." Underligt nog nämner Paulin intet om sin tidigare publicering av dikten om Kristi död på korset.

Mellan de båda utgåvorna finns vissa skillnader. I 1686 års tryck börjar dikten "När I o mänskie-barn, hördt Thorens skarpa dundran", under det att i det senare samlade diktverket inledningen ändrats om till: "Ha I, o mänskie-barn, när I hört Thorens dundran". Genom denna annars tämligen onödiga ändring har Paulin dock åstadkommit en suggestiv upprepning av frågan "haa I" i femte versraden. Vid sidan av smärre ändringar finns sådana, som i den senare upplagan ha medfört en minskad konkretisering, vilket förtagit en del av diktens fantasifulla kraft. När 1686 års tryck beskrev Kristus på korset som "een kung och styresman" kallar 1694 års dikt honom för "een wäldig styres-man". Under meditationen inför Jesu blodiga och sargade kropp, där läsaren uppmanas att dröja vid de olika såriga lemmarna av hans lekamen, talas i den tidigare dikten om Frälsarens gyllene hår, som blivit krönt med törne. Denna svärmiska bild är utbytt i den senare versionen mot det tidstypiska men samtidigt intetsägande uttrycket "hans högsta hiässhår". Under ökenfärden från faraonernas land beskrives i 1686 drickes- och brödundret på följande sätt: Gud "lät bärgen swettas watten, himmlen rägnä bröd". 1694 har den mera friserade men färglösare versraden: "lätt bergens sijla must, lätt himlen rägnä bröd".

Israels övergrepp mot Jesus Kristus målades i 1686 i kraftiga färger, som 1694 lätit blekna betydligt. När judarna spotta på Frälsaren och slå honom med "förbannad näfwars-slag", kallas de först av Paulin för det stockblinda folket, något som sedan ändrats till det mer än blinda folket. Israel säges i 1686 mördra sin regent, medan 1694 har ordet korsfästa i

stället för mörda. När Jesus ber för dem, som tillfoga honom allt lidande, ropar själen, som i sin meditation hunnit fram till att få skåda in i Jesu hjärta genom det sidosår, som Frälsaren låtit stå öppet: "Min Jesu, min patron, min tröst och sähligheet, triumph och ähre-chron". Detta har troligen syntts för Paulin alltför anstötligt i sin extatiska spontanitet, ty han har ändrat det till "min stoore Skapare, min dyre Frällserman".

I Paulins epos ha bibliska huvudtankar, grekisk och nordisk mytologi och medeltida passionsmystik mött samman och ingått en förening, som åtminstone för diktaren måtte ha tett sig som oupplöslig. Författaren ställer det gamla förbundet mot det nya. Israels folk, som genom Guds under räddades ut ur Egypten, har inte rätt förstått Herrens undergärning, och därför förkastas det och hamnar utanför vingården, där i stället hednafolken upptagas som äkta. Judafolket, "tigerdiurs af-föda", vågade inte uttala Guds namn, men det vågade "pynta" ut honom som en missdådare och kunde inte nog skymfa honom. Därför får det också hålla till godo med tilltal sådant som det ovan nämnda "tigerdiurs af-föda", som måste ha betecknat det vildaste och ohyggligaste Paulin kunde finna vid sidan av "hugge-ormars ätt, ej fålck men drakar snöda".

Hebreerbrevets förkunnelse om det gamla förbundets offerväsen och om det nys fullkomliga offer går igen i den av Paulin författade dikten. Gud fordrar inte, att människan skall tjäna och hedra honom med de blodiga offren såsom lamm och "bäck-blod", "bekrantzad oxars par" och den "salt- beströdda säd", rökelse och signeri. Offret, som ställer Gud välvillig, är det offer, som hänger på "höga korssets stamm / Hans ewig-borne Son, hans syndelösa lamm / Dess under-krafftig blod är eendast det som heelar / Din samvets såår, och alt hwad dig til siälen feelar".

Utomordentligt talande är den skildring av Jesu liv, som Paulin gör för att ytterligare framhålla det judiska folkets otacksamhet. Vi få följa Mästaren och Frälsaren på hans vandringar från Galileen till Jerusalem och se, hur han botar sjuka, uppväcker döda och genom sina väldiga undergärningar bevisar sig vara den av Herren utlovade Messias. "Sij watten blijwer wijn; sij brödet tusendfalt / I händren swäller op; Den aldrig hade tahl / Han tahl; Aldrig sedt han seer: Den aldrig gångit / Han springer; Pluto sielf, det roof han nys undfångit / Spyyr op igen; Neptun och raska Eolus / Moot willian stilla most sin fräsand bölliors bruus; Ja dieflar drifwes uth med wäldigt Ord, som sielfwa / Dess guddoms majestet bekänna most och skälwa".

Redan i inledningsstrofen dundrar den götiske Tor emot läsaren, och han tänkes precis som i en "schole-comedia" rulla fram över himlavalvet för att skrämja borgarna i Jerusalem med sin blix och sitt "äskie-brak". Det är som en försmak av rudbeckianismen. Paulin är dock tydlig

mer hemmastadd i den grekisk-romerska mytologien, vars gestalter få bidra till att fylla dikten med personligt liv. Författaren var ju också känd som en skicklig skald på de klassiska språken. Profeter och apostlar har han ej haft rum för men väl för Lachesis med sin slända, Atropos med sin sax, Pluto med sitt rov, Neptun med den fräsande böljan och den "raska" Eolus. Här hade också Paulin en litterär tradition att bygga på t. ex. Samuel Johan Westhius och Lucidor. (C. Fehrman, Diktaren och döden, Stockholm 1952, s. 357). Man kan nog förstå den polemik, som fördes av många präster och teologer mot det tilltagande manéret att befolka predikningar och bröllopsdikter, begravningsverser och som här andliga dikter med allahanda mytologiska figurer och bilder. Dessa "renare" vände sig mot alla klassiska exempel, citat etc. i religiösa sammanhang, men utan att de väl själva tänkte på det, så föllo de själva offer för citat- och mytologikärleken. En man sådan som Heinrich Müller framhåller i sin tredje bok av Geistliche Erquickstunden, (Rostock 1666, s. 60), hur vanvettigt det är att i Guds förkunnade ord tillgripa Aristoteles, Cicero eller Demostenes, men han använder precis samma av honom förkastade classicistiska metod, när han i den andra boken av samma sitt verk använder sig av den gamle romaren Cato som ett strålande exempel på arbetsamhet (s. 133.) En i detta sammanhang typisk polemisk traktat är "En alfvarsam brudskriff" till Daniel Swedberg och Catharina Arhusia tr. 1680 u. o. Man kan även erinra sig Jesper Swedbergs aversion mot fornnordiska namn. Lefwernesbeskrifningen, s. 239.

Hela skapelsen tänkes deltaga i den stora sorgen över judarnas och människosläktets våld mot Skaparen, när den ende sanne Guden spikades fast vid korsets träd. Liksom all skapelsen fröjdades vid Jesu födelse, så begråter den nu hans bittra och smädefulla död. Denna gamla tanke utföres på framträdande rum i Paulins dikt. Himlakroppar och element, djur, fågel- och växtvärld ryggas tillbaka inför detta det mest fruktansvärda av alla brott. "Ja sielfwa soolen klar / Med dunckelt sorge-floor sitt ansicht öfwerdraar". Himmel, jord, luftrike, eld och vatten skälva och hissna. Efter att ha närmare beskrivit judarnas otacksamhet och bestialiska raseri, vilket tar åtskilliga verser i anspråk, inför äntligen Paulin vid sidan av de tidigare omtalade representanterna för skapelsen även träd, ängar, berg, dalar samt djur och fåglar. "Ach, ach, så komm dock jord, komm himmel hijt at gråta / Komm alla himlars här fast ynckelig at låta! / Komm lufft och sucka; komm i elementer all / Och qwijda; komm, häff op ett sorg- och jämmer-skall / I trähn, all skog och mark: I engiar, berg och dahlar / I leyon, wille diur; I tigrar, drakar, hwahlar / Nu grämnen Ehr; och du, du himmels-foglars hoop / Nu skrähn med ynckeliud, nu brist i klage-roop / Du hwijte swahn, stämm op din röst som du plä giöra / Kort för din död; kling op du nächtergahl, lätt höra / Een sorge-thon; Sij den Ehr alle skapat har / Den för Ehr

uppehåld och födo omsorg bar / Han lijder nöd; han är i kamp med döden hårda”.

Jorden som representant för ”kreaturen” se bl. a. Heinrich Müller, a. a., I, s. 328. Dito om vattnet. Dito om solen och vidare a. a., I, s. 235. Valen se a. a., I, s. 266. Fåglarna se a. a., II, s. 186 och III, s. 90. Se vidare B. Wahlström, Ur den religiösa skapelsetankens historia (Provinstidningen Dalsland 19/12 1952. Solens grannar och luftens vänner. Fågelvärlden i Haqvin Spegels diktning (dito 13/5 1953). Solen i Fröskog och andra solar (dito 30/10 1953).

Den i samband med jämförelsen mellan de båda versionerna av Paulins dikt omnämnda meditationen inför den plågade och sargade Frälsarens olika lemmar griper tillbaka på den medeltida passionsandakten med hemortsrätt framför allt i klostren. I 1600-talets uppbyggelselitteratur och inom dess psalmdiktning blommade den upp stundom till stor skönhet med rika uppbyggelsevärden, men ofta kulminerade den i makabra och oestetiska överdrifter, som väl kunna sägas mer skymfa den heliga kroppen än ära den. (B. Wahlström, Studier över tillkomsten av 1695 års psalmbok, Uppsala, 1951, s. 146 och 149). Paul Gerhardts ”Des Heil. Bernhardi Passions Salve an die Gliedmassen Christi” får stå som exempel för det innerliga betraktandet av den heliga lekamen.

Paulin riktar i sin dikt sina och läsarens blickar först på sidosåret, som spjutet har stungit. Det gyllene håret med törnekronan, det såriga huvudet, kroppen i sin helhet, bröstet, benen och händerna äro blodiga och sårmärkta. Profetian från Jesaja om Herrens lidande tjänare är den bibliska källan liksom evangeliernas korsfästelseberättelser. Det finns intet helt på hela Jesu kropp, hur än blickarna söka. Jesus är ett enda stort sår. ”Ach sij, den dyra kråpp, det bröst, de been och händer / Är intet heelt uppå, ehwart man synen wänder / Ach sij, hwad blode-rågn här strömljikt faller need / Utav den guda-kropp, som baars i jungfruwweed / Det är dock öfwer alt ett sår, ett sår som räcker / Från hiessan need och sig til fota-biället sträcker”.

Liksom meditationen i diktens inledning fångar läsarens uppmärksamhet, så gör den det på nytt mot skildringens slut, där samma slags meditation återkommer. Jesus sträcker armarna mot den arma människan, Adams barn, och han böjer ned sitt huvud och öppnar sidosåret och mottager själen i kärlek. Heinrich Müller skriver, att kärleken kastar sig i Jesu armar och säger: Jag är din. Vad jag är, det är jag för dig, och vad jag har, är allt ditt. För dig lever jag. För dig dör jag. Din är jag död och levande. (Müller, a. a., II, s. 93). Samma tanke som hos Paulin formulerar han på ett annat ställe så att Jesu utsträckta armar bli tecknet till salighetens omfamning. (a. a., III, s. 12). Kanske att ett av Müller anförnt Augustinuscitat ger en god och riktig sammanfattning av korsfästelsemeditationens hela innehåll. Jesu armar äro utspända. Sjä-

len bör ge sig dit in och med den helige Augustinus säga: Inter brachia Salvatoris mei vivere et mori cupio. (a. a., s. 13).

Inför Jesu obegripliga nåd hissna djävlarne, medan änglarna förundra sig. Änglarnas förundran var ett omtyckt motiv, som vi finna särskilt i Scriver's Sjalaskatt. Där förundrar sig änglarna över trons svåra konst, över Kristi kärlek och nåd, Guds vishet och godhet, dopet, det fromma hjärtats suckar, Guds faderliga omvårdnad och uppståndelsen. (Christian Scricer, Siäleskatt, Stockholm 1723-27. II, s. 264, 611. III, s. 235, 240, 282, 744. IV, s. 214. V, s. 160. VI, s. 751. Jfr, även Martin Mollerus, Praxis evangeliorum, II, Stockholm 1675, s. 234.). Denna änglarnas förundran och häpenhet är släkt med de frommas på domens stora dag. Paulin låter den förundran också vara författarens, när han avslutar sin dramatiska framställning med orden: "Ach Herre! Jag weet ej hwar iag skal orden taga / här til är hiärnan dumm och läpparne för swaga / Här wil ey fiädren fort; här stummar munnen weed / Ty skal med tystan suck iag för dig falla need".

Bengt Wahlström.

Recensioner

Arthur Adell: *I Guds rika bus. Avhandling att framläggas år 1954 vid prästmöte med Linköpings stifts prästerskap. SKDB 1954. 168 sid. Pris kr. 7:50.*

Det är inte en avhandling i den vanliga stilen, som kyrkoherden, Teol. dr. Arthur Adell har framlagt för sitt stifts prästerskap. Prästmötesavhandlingarna ha under de senaste åren ofta fått karaktären av akademiska avhandlingar, vilket väl ofta haft till följd att även den följande debatten i prästmötet fått prägeln av en akademisk debatt. Adell avstår resolut från hela den akademiskt vetenskapliga apparaten med noter och hänvisningar. Detta är säkerligen välbetänkt, i varje fall beträffande det ämne han behandlar, och på prästmötesdebatten kommer det säkerligen att verka stimulerande. Den

ofta knappt tillmätta tiden kan då inte användas till diskussion om sådana formella ting, som bättre hör hemma i ett rent akademiskt sammanhang.

Genom sin uppläggning av ämnet kommer författaren omedelbart *in medias res*. Vad han åsyftar är inte i första hand en objektiv historisk framställning av den liturgiska utvecklingen i vårt land utan något mycket djärvare och betydligt mera utmanande, nämligen en teckning av huru gudstjänstlivet i vårt land kunde och borde gestalta sig.

Efter en kort men instruktiv framställning av den bibliska synen på kyrkan såsom Kristi kropp och konsekvenserna härav för hela gudstjänstens väsen och innebörd behandlar förf. i skilda kapitel en mångfald ämnen och problem. Grundsynen överensstämmer med vad som vanligen brukar etiket-

teras som 'högkyrkligt', men författaren är välgörande fri från schablon-tänkande. Man kan inte på förhand sluta sig till hans lösning av ett liturgiskt problem eller hans ståndpunkt i en viss fråga.

Högmässan ställes naturligtvis i centrum, men författaren efterlyser med rätta en rikare differentiering av mässans utformning allt efter lokala och aktuella förhållanden. Gudstjänstlivet liksom gudstjänstrummet har alltför mycket formats med katedralen som föredöme. En församling på något eller några tiotal samlas i en kyrka, byggd för julottan med dess många hundra, och prästen utför Högmässan på samma sätt, som om kyrkan vore fullsatt, med en hel stab av medhjälpare, organist, kyrkväktare och kyrkvårdar. Skulle det inte vara möjligt att i kyrkorummet inreda en plats även för de små gudstjänsterna med det ringa antalet deltagare? Skulle man inte i enklare förhållanden finna enklare former för gudstjänstens utförande?

Hur högt förf. än skattar Högmässan och värderar det svenska gudstjänstlivets enhetlighet, ser han faran för monotoni och efterlyser större frihet — dock under ansvar. Om man hade trott, att Arthur Adell såsom tidegärdsrörelsens grand old man i vårt land, skulle ensidigt värdera gudstjänstens olika moment efter deras ålder och ålderdomlighet, får man till sin överraskning veta, att han ivrar för en ständigt fortgående modernisering av bibelöversättningen och inte alls anser de gamla kärnpsalmernas arkaistiska språk vara sakrosankt. Moderna psalmer, som talar nutidsmänniskornas eget språk, behöver vi och det på moderna melodier. Diktare och musiker borde uppmuntras till nyskapande, och därför borde kyrkan ha möjlighet att på något sätt pröva det nya i gudstjänsten,

innan det införlivas i våra officiella böcker.

En annan väg att undvika monotoniens fara är att skapa fler gudstjänsttyper, där framför allt tidegården erbjuder stora möjligheter genom sin bibliska förankring och sin nästan obegränsade elasticitet. Den kräver ingen yttre apparat, den ger lekmännen möjligheter att utöva det allmänna prästdömet, inte bara genom att delta i läsningen utan även, där präst saknas, leda gudstjänsten. Om tidegårdens betydelse för bibelläsandets förnyelse i vårt land har förf. tänkvärda ord. Särskilt den lästa tidegården har stora utsikter att bli inte bara den lilla gruppens utan även församlingens gudstjänst.

Vad förf. har att säga om kyrkorummets gestaltning, om dess olika delar, altare, predikstol, sittplatser (där han djärvt angriper de tunga och ofta obekväma bänkarna) har alltsammans sitt stora intresse. Även när han kommer in på frågan om altarets och prästens skrud, är han välgörande okonventionell och chockerar både hög- och lågkyrkliga.

Avhandlingen kan mycket väl användas som en handbok eller uppslagsbok, fastän den är kemiskt fri från den torrhet, som gärna vidlåder sådana skrifter. Läsningen ger en ett intryck av att man vandrar omkring i en skön helgedom under ledning av en förfaren förevisare, som inte bara kan sina saker utan även lever med hela sin själ i det heliga, som han talar om. Man trivs i hans sällskap, men framför allt, man uppfylles därunder av allt större glädje över Guds rika hus och uppfylles av en stark önskan att falla ned och tillbedja inför Herren, som bor i det huset, och mätta sin själ med Hans hus' rika hävor.

G. A. Danell.

Die Musik in Geschichte und Gegenwart, Allgemeine Enzyklopädie der Musik, herausgegeben von Friedrich Blume. Bärenreiter-Verlag, Kassel und Basel. Band II (Boccherini-DaPonte).

I maj 1952 anmälades i denna tidskrift första bandet av den stora tyska musikencyklopedien *Die Musik in Geschichte und Gegenwart* (MGG), som började utgivas 1949. Utgivningen, som sker häftesvis, har fortgått i raskt tempo, och sedan en tid föreligger andra bandet fullständigt.

Som tidigare omtalats vill detta verk sammanfatta det internationella vetandet på musikens alla områden. De båda första bandens 1936 dubbelspaltiga sidor i kvartoforformat kan ge en föreställning om verkets blivande dimensioner — de kommer att väsentligt överträffa gängse musiklexika, dels genom att flera ämnesområden tas upp, dels genom en utförligare och allsidigare behandling av stoffet. Men att MGG inte bara kvantitativt utan även kvalitativt kommer att bli ett storverk, för det borgar medarbetarstaben av internationellt kända musikforskare med prof. Friedrich Blume i spetsen.

I andra bandet har anmälaren särskilt fäst sig vid Bruno Stäbleins långa artikel "Choral". Till den intressanta historiska och teoretiska behandlingen av den gregorianska koralen fogas en framställning av uppförandep Praxis. Här redogöres överskådligt för bl. a. koralens intrikata rytmiska problem och de olika skolornas divergenser. Såsom ur speciellt kyrkomusikalisk synpunkt läsvärda artiklar kan också nämnas "Calvin", "Calvinistische Musik", "Choralbearbeitung", "Choralreform", "Chorbuch".

Det är uppenbart, att ett verk av MGG:s vetenskapliga standard och aktualitet kommer att bli en oskattbar

tillgång inte bara för musikforskaren, till vilken det främst torde rikta sig, utan för var och en som har ansvar för gudstjänstlivets musikaliska sida och som inte bara nöjer sig med att arbeta på känn, utan som vet sig behöva den tillförlitliga teoretiska bakgrund och det musikhistoriska och inte minst allmänskulturella perspektiv på de musikaliska frågorna, som detta verk åsyftar att ge.

G. Zetelius.

Allan Arvason: Psalmboksarbetet i Sverige vid slutet av 1800-talet. Samlingar och studier till Svenska kyrkans historia 31. Diakonistyrelsens bokförlag. Stockholm, tr. i Lund 1954.

Förf. till avhandlingen om Thoman-der-Wieselgrenska psalmboken har fortsatt sina forskningar och utsträckt studiet av psalmbokens historia till psalmboksdebattens gyllene tidsålder nämligen den senare hälften av förra århundradet. Den psalmhistoriska forskningen hade i Tyskland utvecklat sig till att bli en verklig modevetenskap, och den nyvunna hymnologiska kunskapen och intresset verkade befruktande också på den dagsaktuella psalmboksfrågan. Det var icke minst tyskarnas försök att definiera, vad som menades med begreppet kyrkopsalm, som verkade tändande för debatten.

Det är bekant, att den wallinska psalmboken blev och BLIR olika bedömd. Väckelsens folk intog en skeptisk och i de flesta fall rent fiendlig inställning till de wallinska psalmerna. Rosenius uttalar sin förkastelsedom över psalmboken och "missionsvänner" av de mest skilda schatteringar beklaga sig över dess bristande bekännelsestrohet och dess brist på bibliska sanningar. Allt detta är ju välkänt. Den kyrkohisto-

riska litteraturen har ju berikats med ett snart nog överskådligt material av undersökningar av 1800-talets väckelser i våra bygder. Arvastson ger oss emellertid en god och gedigen kunskap om psalmbokskritiken. Det är nödvändigt att låta sig vägledas av honom genom denna veritabla djungel av åsikter och meningar, för att man icke alldeles skall tappa bort sig.

En gestalt, som tilldrar sig särskild uppmärksamhet, är domprosten Torén i Uppsala. Hans intresse för att få psalmboksfrågan löst verkar framsprunget ur ett inre behov och av verklig omsorg om församlingarna. Även han är kritisk mot Wallins verk, om han också anser sig böra påpeka, att 1819 års psalmbok innehöll mycket "äkta guld". Kasualpsalmerna hålla dock icke måttet!

Läsarekritiken framhåller, att de walinska psalmerna ofta fördunkla nådeläran. Man anmärker t. ex. på en versrad som denna: "Mänskan, för att himlen vinna, Måste bli va änglars like."

Kärleken till den gamla karolinska psalmboken kommer många gånger till tals, och den får ofta tala ett tillgivenhetens och trohetens språk. Men det torde nog i åtskilliga fall vara fråga om s. k. bondekonservatism och en allmän tjurighet inför det nya. Arvastson har till läsarens förnöjelse sammanfört en hel del drastiska uttalanden, som belysa detta. Det verkar som om smålänningarna skulle särskilt ha utmärkt sig.

1695 års psalmbok intog icke blott en särställning i folkvärlden utan även bland "experterna". Uddo Lecho Ullman ansåg det t. ex. fullt vetenskapligt bevisat, att psalmerna från reformationstiden och från 1600-talet voro de enda verkliga kyrkopsalmerna. Ullman vandrar troget i de tyska hymnologernas spår, medan den originelle psalmhistorikern J. W. Beckman be-

traktar Ullmans systematiseringsförsök med stor och i flera fall berättigad misstro. En principiell bestämning av en kyrkopsalms väsen finner man i psalmens dubbla egenskap av att vara både folksång och kyrkosång. Detta är Ullmans huvudlinje.

Det hör till de många förtjänsterna i denna goda bok, att förf. låter sina läsare ta del av den principiella psalm- och psalmboksdebatten. Det föreligger säkert en frestelse för psalmboksstudiet under 1800-talet att stirra sig blint på kommittéarbete och protokoll. Arvastsons studie blir nu samtidigt, som den ger en klar bild av det officiella psalmboksarbetet, också något av en hymnologisk lärdomshistoria. För detta sista är särskilt anmäla ren förf. mycket förbunden.

Bengt Wahlström.

Alpirsbacher Antiphonale: Die Laudes. Bearbeitet und herausgegeben von Friedrich Buchholz. Im Musikverlag von C. L. Schultheiss in Tübingen. 1953.

Härmed föreligger den reviderade och fullständiga upplagan av Laudes i den till tyska överförda formen genom den också i vårt land väl kände ledaren för Alpirsbachrörelsen, Dr. Friedrich Buchholz. Han föredrar att trycka de olika veckodagarnas morgonböner fullständigt med fem psalmer samt responsorium. Utom veckodagarnas tideböner meddelas jämväl antifonerna till canticum — Benedictus — till söndagarna efter epifanias och trinitatis. Här föreligger ett utomordentligt intressant och förnämligt material till studium också för oss. Texterna till dessa antifoner har hämtats ur de olika söndagarnas evangelier. Likaledes meddelas kollektorna till samma söndagar

och några andra kollekter. Exempel på huru dessa kollekter reciteras anföras.

Utgivaren och bearbetaren är att hjärtligt lyckönska till det fullbordade verket.

A. A.

Svend Borregaard: Danmarks og Norges Kirkeritual af 1685. Teologiske studier nr. 13 Dansk teologisk tidsskrift. II. afd. G. E. C. Gads forlag. København 1953.

Ur svensk synpunkt sett är det mycket intressant att ta del av Borregaards undersökning av det dansk-norska kyrkoritualet av 1685. Vid denna tid var ju så många planer i gång att realiseras på svensk botten beträffande kyrkans olika böcker. Det är ofta som likheten i frågeställningar och problem frapperar.

Ett gemensamt huvuddrag för de båda ländernas liturgiska utveckling är ortodoxiens kamp att söka uppnå uniformitet och skapa en något så när enhetlighet efter reformationstidens virrvarr. Det skulle ha ökat värdet av Borregaards bok, om förf. dragit fram ett större jämförelsematerial från t. ex. Sverige. Det skulle ha givit många goda uppslag även för en fortsatt bearbetning av 1600-talets liturgiska historia.

Den största förändring, som kyrkeritualet av 1685 medförde, var det latinska språkets fullständiga försvinnande ur högmässan. Förf. pekar här på sambandet med det pedagogiska intresset under förra hälften av 1600-talet, som skapade en stor myckenhet av danska skolböcker på modersmålet. Kingos psalmdiktning och hans arbete med att skapa en dansk psalmskatt hör givetvis med i denna fördansknings-procedur av gudstjänstlivet. Psalmdiktningen är här viktig, ty det gällde ju

att fylla ut luckorna efter den latinska sången. De psalmhistoriska synpunkterna har nog många gånger inte blivit tillräckligt beaktade. Borregaard säger, att denna förändring i högmässans struktur är större "end man i almindelighed antager".

Borregaard lämnar goda exempel på huvudförändringarna i den danska högmässan, och eftersom dessa exempel har sitt intresse inte minst ur svensk liturgikhistorisk synvinkel, återges några av dem. Det gamla introitus avlöstes av orgelförspel och en ingångsbön. I stället för halleluja kom den s. k. epistelpsalmen. Före predikan de s. k. evangelieverna och så utgångspsalmen. Det blev en ständig växling av psalmer, och från att före kyrkeritualets tillkomst blott haft tillgång till ett visst begränsat antal psalmer med given liturgisk funktion fick högmässan nu en mångdubbel uppsättning psalmer. Ett olyckligt tillägg i kyrkeritualet "eller en anden salme" kom att grundlägga den i danska kyrkan senare så vanliga tanken, att en psalm är en psalm, och att det kvittar vilken som sjunges. Detta är enligt förf. en av de starkast nedbrytande krafterna i den danska högmässan. Man ville skapa uniformitet men hamnade i ett nytt virrvarr. Borregaard återkommer till denna tanke gång på gång. En av de sista raderna i avhandlingen karakteriserar 1798 års evangelisk-kristelig salmebog som den som slutligen öppnade vägen för det fullständigt fria psalmvalet och därmed till högmässoliturgiens förfall. Kanske att Borregaards huvudtes om psalmvalets stora betydelse för den danska högmässan har något att säga också för svensk del, även om förhållandena hos oss är delvis annorlunda. Svenska liturgikhistoriker har kanske alltför lätt slunkit förbi frågan om betydelsen av psalmvalet för den svenska högmässan. Anmälnaren tror åtmins-

tone för sin personliga del, att så är fallet, och att en förnyad prövning skulle kunna föra fram till åtskilliga nya synpunkter och flera intressanta resultat.

Bengt Wahlström.

Fritiof Dahlby: De heliga tecknens bemlighet. Diakonistyrelsen 1954, 146 s. 6:50.

En summarisk sammanfattning av de kyrkliga symbolerna, en handledning för den som på egen hand vill försöka tolka bilderna i det kristna gudstjänstrummet.

I samma mån som gudstjänstrummen numera bli allt lättare tillgängliga för både den andaktssökande och turisten är det av värde att allt det som finnes därinne blir förstått av den som har intresse för kyrkans föremål, i samma mån har just sådana sammanfattande handledningar som Dahlbys stort värde.

Kanske man kunde önska större hänsyn tagen till svenska förhållanden, men därtill kräves föregående detaljundersökningar, som ännu i hög grad saknas. Under tiden gör Dahlbys bok god tjänst.

A. A.

Karl Englund: Bach-Studiet. Del V: Kantaterna. 178 s. Nord. Musikförlaget, Stockholm 1953. Hft 8:50.

Efter aderton års uppehåll föreligger av Karl Englunds "Bach-Studiet. Strödda anteckningar" ett femte band, ägnat kantaterna. Boken ger bl. a. en inblick i litteraturen kring Bach och tar upp ett urval av kantaterna till närmare presentation. Därjämte behandlas frågan om kantaternas utförande.

För undvikande av en orättvis bedömning av denna skrift bör man kanske hålla i minnet seriens underrubrik "Strödda anteckningar", vilken såsom en fullt adekvat beteckning även torde gälla detta femte band och därför borde ha blivit utsatt.

Englund är representant för den i vårt land sällsynta gruppen privatlärda, och hans hängivenhet och kärlek till ämnet lyser överallt igenom, men måhända är det just hans specialisering, som hindrat honom att hålla sig à jour med den allmänna musikforskningen. I alla detaljer är boken nämligen inte fullt tillförlitlig, varför man mot författaren nödgas vända hans egna ord: Kritisk läsning anbefalles!

Med tanke på den intresserade svenska lekmannapublik, som inte har de stora auktorerna på utländskt språk tillgängliga, torde det dock otvivelaktigt vara av värde, att vi fått ett svenskt arbete om just kantaterna, med vilka det ju faktiskt arbetas på ett flertal platser runtom i vårt land. Boken kan säkert bli till nytta och uppbyggelse för lyssnande musikälskare och torde genom sin utpräglad personliga stil kunna stimulera även utövande kyrkomusiker till ett djupare inträngande både i musiken själv och i den omfattande litteraturen om Bachs musik.

G. Zethelius.

Fire norske messeordninger fra middelalderen. Utgitt med innledning og analyse av Helge Fæhn. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-Filos. Klasse. 1952 No. 5. Oslo 1953.

Norsk medeltida liturgihistoria är ett föga bearbetat område. De hittills värdefullaste undersökningarna ha O. Kols-

rud och G. Reiss publicerat. Den förre kom att syssla med liturgica såsom medeltidsforskare och paleograf, den senare gjorde det såsom musikhistoriker. Förf. till föreliggande arbete går däremot till verket av rent liturghistoriskt intresse. Materialet är fyra mässordningar från resp. o. 1200 (källan D), 1200-talet (C), o. 1300 (B) och den tryckta från 1519 (A). Flera av källorna äro svårfixerade till både ålder och proveniens, något som i hög grad påverkar de slutsatser man kan draga av en undersökning. Själva textutgåvan ser förf. som en huvudangelägenhet. Den har verkställts i sammandrag i anslutning till det nuv. *Missale Romanum*, som förutsättes tillgängligt. Att döma av de bifogade textproven synes stor omsorg ligga bakom editionen. Något frågetecken sätter man dock, t. ex. för formen "christus" istället för det sedvanliga "christus".

Den därpå följande analysen, mer komparativ än deskriptiv, vilar väsentligen på Jungmanns epokgörande "Missarum sollemnia". Förf. jämför in i detalj sina ordningar med det där utnyttjade materialet till västeuropeisk mäss-tradition men brukar härutöver ganska få nordiska källor. Han företar så en bestämning av de olika utländska influenserna i de fyra källorna. Dessa visa sig tämligen disparata: en synes stå nära normandisk och engelsk tradition och vara för sin sena ålder konservativ (A), en annan särskilt beroende av fransk ordning (B), åter en annan tydligt påverkad av fransk och italiensk liturgi (C), och slutligen en besläktad med irisk och gammal romersk tradition (D). Med detta material som grund utmynnar arbetet i en helhetsbild av det utländska kyrkligt-liturgiska och kulturella inflytandet i Norge. Förf. särskiljer tre perioder: 900- och 1000-talen, som kännetecknas av konservativ anglosachsisk och irisk på-

verkan, 1100- och 1200-talen, då inflytandet från Normandie, Frankrike och Italien dominerar, och senmedeltiden med olikartad men väsentligen normandisk-engelsk påverkan.

Det är ett värdefullt och vägande bidrag Fæhn givit den vetenskapliga litteraturen på ifrågavarande område. Det visar en ingående förtrogenhet med medeltida kyrkligt liv. Tillgängliga dokument och källor, även i form av kyrkliga statuter och diplomatiska notiser, utnyttjas med omsorg och kombinationsförmåga. Ev. kommande nordiska forskningar på detta mycket svårbemästrade fält kommer att finna en god utgångspunkt i detta innehållsrika arbete. Läsaren märker emellertid att förf:s isolering stundom medfört svårigheter i fråga om både material och litteratur. Förf. uttalar själv, att han i flera avseenden måste anse sina resultat som hypotetiska och preliminära. Detta måste måhända även sägas gälla om den avslutande bilden av de utländska strömningarna. Fyra mässordningar — varav en fragmentarisk — ge knappast underlag för så vittgående slutsatser. Vad man saknar är bl. a. en inledande kyrkohistorisk översikt med en kort redovisning av de viktigaste främmande influenserna under norsk medeltid. Därmed skulle särskilt för en icke-norsk läsare undersökningens resultat framstå i mera pregnant belysning. Dessutom hade källorna förtjänat en mera översiktlig och ingående paleografisk beskrivning. Den som sysslat med liturghistoria, vet hur svårt det kan vara att åskådligt redovisa en rad jämförelser mellan ett större antal olika källor. Fæhn nöjer sig lyckligtvis ej med summariska omdömen utan låter läsaren följa med i detaljundersökningarna. Kanske framställningen här skulle blivit ännu mer instruktiv, om den beledsagats av tabeller till något viktigt avsnitt, t. ex.

offertoriet eller kanon. Förf. hade då även utan men för notapparaten kunnat öka antalet källor.

Sven Helander.

Gudstjänstekollekterne. Den äldre og yngre række. Med Indledninger, Tekster, Forslag og Historiske Noter. Theologisk Oratoriums forlag. Bringstrup 1953. 412 s.

Det danska Theologisk Oratorium visar livskraft och intensitet. Nu senast har ett mångårigt arbete med översättning av gudstjänstkollekterna nått målet. I ett förnämligt tryck framlägges resultatet.

Arbetet har utförts av en kommitté av i första hand präster, Holger Dahl, Rich Fangel, Viggo Lissner, Gunnar Pedersen och Børge Roesen samt lärare Kr. Friis-Jensen. Professor Regin Prenter har varit rådgivare.

Med gudstjänstkollekterna avses här dels de på medeltida grund fotade kollektböner, som i vår kyrka bevarats vid mässan, dels också de Veit Dietrich tillskrivna bönerna, som hos oss, fast numera i starkt reviderat skick, kan brukas efter predikan.

De äldre missalekollekterna brukas som bekant f. n. icke i den danska kyrkan och det är här alltså fråga om ett återupptagande av ett medeltida västerländskt arv. Detta har givit utgivarna anledning att i en inledning ingående sysselsätta sig med deras historia och deras grunddrag, i vilket sammanhang påpekas deras starka bibelenlighet och överensstämmelse med evangeliet. Framställningen får på så sätt en apologetisk prägel och utgör ett försvar för dessa böners återinförande i den danska gudstjänsten. Full enighet har dock ej rått härom i kommittén.

Denna del av inledningen är väl värd

att studeras också på denna sidan Öresund.

Efter inledningen följer en avdelning med texter och förslag till översättningar. Först registreras noggrant den latinska versionen sådan den förekommer i Missale Lundense av år 1514; den av Laurentius Petri Sällskapet utgivna faksimileupplagan har använts; vidare Wormordsens handbok av år 1539 och Hans Tavsens salmebog 1553. Vid sidan därom ställas ett par tyska versioner från 1542 och 1548, senare danska avfattningar samt Schorlemmers text och översättning av år 1928 samt den 1948 utgivna Kirchenagende för Rhenlandet m. fl.

Slutligen meddelas ett förslag till översättning, som i sin enkelhet och klarhet i nära anslutning till den latinska förebilden utgör en förebildlig modern gestaltning av kollekterna. De äro väl värda att studeras och jämföras med den svenska versionen i vår nuvarande evangeliebok.

I den senare delen av undersökningen behandlas de yngre böner, som härstamma från Veit Dietrich, och som i den danska kyrkan spelat en större roll intill nu än hos oss.

Dessa böner, som ursprungligen hörde samman med Veit Dietrichs barnpostilla och hans korta evangelieförklaringar i Summaria fördes via Niels Palladius' översättningar av den senare in i Peder Palladius' Alterbog av år 1556 och gjordes till fasta inledningsböner i gudstjänsten, en plats som de fått behålla intill våra dagar.

Det är alltså högst förklarligt om dessa böner givit anledning till en ingående granskning. Genom åren ha de blivit föremål för bearbetningar — ingen dock så omfattande som den senaste svenska omarbetningen. Den sista danska revisionen företogs år 1923.

Efter en grundlig genomgång av dessa böners ursprungliga former i den

tyska förlagan och i äldre danska översättningar framlägges också här förslag till nya former. För den som är intresserad av Veit-Dietrichs-bönernas ursprungliga lydelse och som vill jämföra deras svenska omformning är detta arbete mycket värdefullt.

Undersökningen avslutas med en redogörelse för de motsvarande norska bönerna och en kort berättelse om de svenska kollektserierna av David Lindqvist.

Man vill gärna lyckönska Oratoriet till att ha slutfört detta omfångsrika och värdefulla arbete och att ha erhållit medel att utgiva detsamma. Man arbetar i Danmark under avundsamlygningsamma villkor.

A. Adell.

Sigurd Kroon: Tibi laus. Studier kring den svenska psalmen nr 199. LUÅ 1953. C. W. K. Gleerups förlag.

I sin undersökning kring den gamla hosannatropen: Dig vare lov och pris, o Krist, gör Kroon den mycket berättigade anmärkningen att studiet av ett evangeliskt-lutherskt lands reformationshistoria kan ej med framgång bedrivas annat än utifrån en *ingående kännedom om vad medeltiden skapat*. Det kan knappast understrykas för ofta och för energiskt. Myriader av misstag ha begåtts just på grund av att man glömt att reformationens bärare voro barn av sin egen tid och inte kunde göra sig helt kvitt sin egen tids tänkesätt och vanor.

Varje nytt bidrag som sätter in reformationen i dess eget sammanhang är därför värdefullt.

Kroon har för sin egen del i denna undersökning bidragit med ett par värdefulla påpekanden rörande den rubri-

cerade tropen, nämligen att i svenska medeltida urkunder finnes densamma upptagen i sin latinska version. Den är alltså ej en främling på våra breddgrader.

Den har också i den svenska kyrkoprovinns under medeltiden haft samma förbindelse mellan själva Sanctus och tropen, som bevaras i Höghandskriften. I den danska mässan, Malmömässan av år 1529, är tropen lösrückt ur sitt sammanhang med själva Sanctus, såsom ock av mig påpekats i utgåvan av Höghandskriften.

På grund av den gjorda upptäckten av latinska förlagor i den svenska kyrkoprovinns till tropen vill förf. göra gällande att Högsångbokens tropiserade Sanctus bör ha framgått direkt ur en medeltida svensk källa, eftersom översättningen till själva Helig gjorts icke efter dansk förlaga utan direkt från latinet. Detta är tänkbart, om än icke sannolikt, i synnerhet som förf. ej har lyckats påvisa någon latinsk motsvarighet i svenska källor till den tredje versen.

Samma placering av tropen finnes, så vitt av förf. undersökning framgår (s. 10) också i Danmark under medeltiden. Översättningen kan alltså ha verkställts där och ursprungligen inplacerats i sitt medeltida sammanhang för att sedan i Malmömässan lösryckas ur detta.

Den svenska texten till tropen i Höghandskriften har slaviskt, ordagrant samma lydelse som i Malmömässan. Är den svenska översättningen den ursprungliga bör Malmömässan sålunda från Sverige hämtat denna trop. Det är ju i så fall en utmärkt intressant upptäckt. Omöjligt är detta icke eftersom bevisligen förbindelserna mellan Sverige och Danmark vid denna tid i fråga om psalmdiktningen var synnerligen intim och snabb. (Olaus Ulrici, som tryckte Malmömässan, var f. ö. in-

till 1526 sysselsatt i Söderköping med tryckeriarbeten åt Hans Brask).

I varje fall måste den svenska översättningen av tropen enligt Hög-handskriften vara äldre än Liten sångbok 1553, eftersom texten delvis därstädes retuscherats och denna text sedermera, givetvis och bevisligen blev den normerande i den svenska kyrkoprovinsen.

Höghandskriftens beroende i fråga om vissa texter av danska förebilder från 1520-talet är alltför starkt belagt för att kunna betvivlas. Både Kyrietropen Kyrie Gud Fader alzom högste tröst och julsekvansen Grates nunc omnes: Nw låter oss alle tacke Gud är uppenbarligen hämtade från Malmö-mässan eller dess förlaga.

Författarens undersökning belyser på ett nytt sätt olikheten i den svenska och den danska mässans utveckling under reformationstidens. Den danska står under stark influens från Luthers tyska mässa, den svenska går sin egen väg och konserverar den medeltida traditionen på ett sätt, som saknar motsvarighet. Det är värt att understryka att detta sker trots Normans mässordningsförslag.

A. A.

Ugens tidebønner. Udgivet af Regin Prenter, Finn Viderø, Johs. Eilschou-Holm, Dag Monrad Møller, Ethan Rosenkilde-Larsen og Per Aagaard. Theologisk Oratorium Forlag, Bringstrup pr Ringsted, 1953, 89 s.

Arbetet med den danska tidegården fortskrider. Nu föreligger veckans tideböner och den som är förtrogen med den svenska versionen gläder sig över den parallellismus membrorum, som föreligger. I viss mån har den danska upplagan ett djärvare grepp om uppgiften än den svenska. Främst visar sig

detta däri att man anvisar huru hela psaltaren kan brukas. Härvidlag hänvisas till de av Theologisk Oratorium tidigare utgivna Bibelske Psalmer, psaltaren ordnad för växelläsning och för sång. En psalmplan bifogas sålunda denna upplaga. Dock meddelas i veckans tideböner "til Lejligheds Brug" i söndagens tideböner valda psalmer, i matutinen tre, i laudes och vesper fem och i completorium fyra.

I psalmerna upptages också ordet hal-leluja, när detta förekommer i psaltaren, medan det i den svenska upplagan har utslutits av hänsyn till att detta rop av ålder icke brukas under fastetider.

Goda hymnöversättningar, ofta flera alternativa, meddelas, några nyöversättningar av svenska psalmer och hymner.

För den dagliga bibelläsningen meddelas det lectionarium, som förekommer i den svenska psalmboken.

Arbetet med tidegårdens de tempore-del fortgår. Redan föreligger i särtryck completorium i advent och jultiden, omsorgsfullt och väl utarbetat.

A. A.

Erling Eidem: Tjänaren. Stilla tankar invid Frälsarens smärtoväg. 163 s. 650. Diak. förl.

Förre ärkebiskopen förenar som allom bekant är vetenskapsmannens lärdom och den meditativa förkunnarens förmåga av djupborring. Den samling av 'passionsbetraktelse', som han nu utgivit präglas i hög grad av dessa egenskaper och det gör den till en sannskyldig handledare för den som vill följa Frälsaren på hans lidandes väg, vare sig prästen läser dessa betraktelser vid sin predikoberedelsen eller de brukas i den enskilda andakten under fastan.

A. A.

Bengt Strömberg: Liturgiska termer i äldre svenska urkunder, Hjälpredda vid arkivforskning. Meddelanden från Kyrkohistoriska arkivet i Lund. Gleerupska bokhandeln, Lund. 26 s. 2:50.

Man vill gärna göra den liturgiskt och kyrkomusikaliskt intresserade uppmärksam på denna lilla ypperliga hjälpredda, som sannerligen inte bara är nyttig för den som bedriver arkivforskning utan också för den som över huvudtaget sysslar med kyrkomusikaliska och liturgiska ting. Strömberg har här satt i deras händer en förträfflig liten hjälp. De musikaliska termerna äro saklig och kortfattat förklarade. De svenska kalendarierna tyckes han ha penetrerat omsorgsfullt och antecknat varianterna beträffande helgondagarna.

När skriften kommer i ny upplaga vore säkert den icke latinkunnige tack-sam för en markering av betoningen på de latinska orden.

A. A.

Stadgan och avlöningsreglementet för kyrkomusiker. 4:e uppl. Håkan Oblssons boktryckeri 100 s. 5:50.

En tillförlitlig handledare för dem som å ämbetets vägnar och dragande kall skall syssla med kyrkomusikernas förhållanden och de lagar som reglera dessa. Avlöningstabellerna avse förhållandena enligt 1.1.1952 gällande grunder.

A. A.

The Manual of Olavus Petri 1529. Utg. av Eric E. Yelverton, 1953 SPCK, London, 136 s. 15 s. net.

Detta vill endast vara ett förstahands påpekande av den engelska översättning av Olavus Petris handbok av år 1529, som Dr. Eric E. Yelverton gjort och vilken han försett med en utförlig kommentar och jämförelse med den engelska motsvarigheten i den engelska Prayer Book av år 1549. Det blir anledning att återkomma med ett utförligare omnämnande.

A. A.

Kyrkosångens Vänner

Körverksamhet 1953.

Kyrkokörverksamheten i vårt land har under åren efter det andra världskriget, under vilken tid en viss stagnation av naturliga skäl kunde förmärkas, stadigt och ganska hastigt växt till numerär omfattning, som knappast någon kunde ana. Även om icke alla kyrkor ännu ha kyrkokör (mer än hälften ha det säkert), så finns det väl dock knappast någon kyrka, där man icke en eller annan gång på året har tillfälle avlyssna körsång. Det torde icke heller finnas stora utsikter att varje kyrka kommer att få sin egen kyrkokör.

Många församlingar äro för små, för att man där skall kunna finna tillräckligt många människor, villiga att offra fritid till körövningar. Visserligen kan man ju mycket väl nöja sig med en trestämmig blandad kör, en damkör eller en barnkör, men ändå torde förhållandet komma att bli det nämnda. En utväg, som börjat praktiseras är pastorsatskören. Detta har särskilt skett i Västergötland med dess många små församlingar. Även i Uppland har sådana bildats. Varje kyrka får på så sätt åtminstone del i en kyrkokör. En bidragande orsak till att icke varje kyrka

får sin kyrkokör (blandad kör, damkör eller barnkör) är, att det tyvärr under det sista året visat sig att antalet orgelspelarbefattningar ökat. En orgelspelare kan visst vara både god kyrkomusiker och god körledare, det är icke där felet i allmänhet ligger, det hänger i stället ihop med orgelspelarbefattningens lösliga karaktär. Man kan icke begära, att den som endast en kort tid och i varje fall på obestämd tid, innehar sin befattning, skall lägga ner så mycket tid och arbete för att bilda eller hålla en kyrkokör i gång. Att exakt ange antalet orgelspelarbefattningar torde vara svårt, det rör sig säkerligen mellan 200—300. Att detta är till skada för kyrkomusiken överhuvud i vårt land står utom allt tvivel. Ett medel att något bättre torde vara att orgelspelarbefattningarna göras mera tilldragande genom fastare anställningstid, semester-rätt och pension.

Den stora tillväxten av antalet kyrkokörer är dock ett faktum. Vår samlade kyrkosångsrörelse, Sveriges kyrkosångsförbund, kan vid detta årsskifte räkna med 988 körer och 20613 medlemmar, en ökning sedan föregående år på 65 körer och 1884 medlemmar. Går man tillbaka icke fullt 10 år i tiden, år 1946, så utgör ökningen 384 körer och 8442 medlemmar, i runt tal 1000 nya körmedlemmar per år.

Om den kvantitativa ökningen är alltså endast gott att säga. Spörsmålet ställer sig då: Hur är det med det kvalitativa? Här skall icke ordas om röstmaterialiet som sådant. Vi svenskar äro trots många andra utsagor i allmänhet musikaliska och musikaliskt bildbara. Det är om detta senare, den musikaliska bildningen, som här något skall nämnas. Vår svenska skola har ämnet musik på schemat. Man borde därav kunna dra den slutsatsen, att några musikaliska analfabeter icke borde finnas, åtminstone mycket få. I verkligheten är

det tvärtom så, att den ojämförligt största delen av vårt folk icke äro notkunniga. Var ligger felet? På många håll. Anvisningarna till 1919 års undervisningsplan för folkskolan i ämnet sång sätter icke uppgiften att göra eleverna underkunniga om notskriftens mysterier som någon huvuduppgift. Den är tvärtom så mycket biuppgift som möjligt. För läroverkens del är det bättre. Men det är, åtminstone har varit, en ganska liten del av den uppväxande ungdomen, som fått undervisning där. Att allt icke är väl beställt, det märker såväl läroverkens musiklärare som folkskolans lärare, för dessa i ännu mycket högre grad. Felet kanske ligger hos lärarna? Även om man icke kan svara ett otvingat nej på den frågan, alla ha vi försyndelser på vårt samvete, så ligger icke huvudfelet där. Musikutredningen, som visserligen beskyllts för att se för blåögt på problemen och vara för optimistisk i sina förslag, har med all önskvärd tydlighet visat oss, att det är målet, meningen med vår musikundervisning, som varit snedvriden. I särskilt hög grad gäller detta folkskolan. Där har knappast funnits något annat mål än att lära barnen ett visst antal sånger (gärna stamsånger). Även om detta i och för sig icke är något ont, är det dock icke något mål, någon mening. Detta har här omnämnts för att ställas som bakgrund till det arbete, som de flesta körledare måste utföra. Den notkunskap, den musikaliska allmänbildningen, som skolan borde ha meddelat, blir det körledarens lott att i mån av tid och förmåga förmedla. Mycket göres på detta område i våra dagar och man kan tydligt konstatera en bättre tonbildning, större lätthet att förstå en komposition än tidigare. Mycket återstår dock.

Den tredje frågan, som här skall beröras, är vad som sjunges. Det torde vara ett allmänt känt faktum, att ur-

valet nu är ett annat än då seklet var ungt. Vill man i all korthet nämna något därom, så kan väl sägas att barocktidens, ja, 1400- och 1500-talens kompositörer ofta förekomma på körnernas repertoarlistor. Här är nog enigheten ganska stor, att här finns mycken god musik att hämta. Gå vi till vår tids komponerande blir bilden något annorlunda. Man kan icke frigöra sig från att vår tids hymnkompositörer ofta visa ett ganska sökande drag. Några ha väl funnit sin stil: Gottfrid Berg, Thyrestam (även om man hos honom ibland kan märka litet vacklande), kanske Gustaf Bjarnegård, prästen från Småland, som är en mycket livaktig produktionskraftig komponist för att icke nämna hela det nu ganska gamla gardet: David Wikander, Otto Olsson, Daniel Olsson, Jacob Nyvall och ännu flera. Att här icke Rosenberg kan förbigås är helt naturligt. Även om han icke är utpräglad kyrklig komponist har han dock genom Johannes uppenbarelse och annat varit inne på det religiösa området. Han har på sätt och vis bildat skola. Våra yngsta komponister på det kyrkliga området stå icke främmande för det inflytande, som Rosenberg genom sina religiösa kompositioner erhållit. Att man sedan vandrar vidare till Schönberg och andra, ja vandrar in i de nya tongångar, som de nya tolvtonsförespråkarna på kontinenten äro målsmän för, är icke heller något att blunda för.

Av vad som på kyrkosångsfronten under året förekommit torde väl Rikskyrkosångshögtiden i Göteborg ha varit den största händelsen. Här skall icke redogöras för denna den största sammandragningen av kyrkosångare hittills i vårt land. Här skall i stället nämnas något av det nya, som därvid sjöngs. Bland det nya märktes ett par kompositioner av äldre mästare: J. J. Froberger: Alleluia, absorpta est mors

in victoria, sjungen av Gamla Upsala kyrkokör i Vasakyrkan, och M. R. de la Lande: De profundis clamabo, sjungen av Örgryte kyrkokör i Örgryte nya kyrka, båda troligen icke tidigare uppförda i vårt land. Att både Bach och Buxtehude var representerade är helt naturligt. Den nyare kyrkomusiken var mest företrädd. Av programmets 37 tonsättare tillhörde icke mindre än 24 vår egen generation. Att här uppräknas dem alla torde vara onödigt. Nämnas bör, att alla de nordiska länderna var representerade, och dessutom Tyskland, vars dominerande ställning på nyskandets område man icke kan förbise. De största och mest intressanta svenska verken må nämnas. De voro Gösta Lundborg: Credo, sjungen av Härnösands stiftskör, Rudolf Norrman: Liten mässa, sjungen av Strängnäs stifts kyrkosångsförbund, Gunnar Thyrestam: Te Deum, sjungen av Västerås stifts kyrkosångsförbund. De representera i någon mån olika stilarter, men om alla tre kan sägas, att de utgöra god kyrkomusik, för vilken vi kan vara tacksamma. Slutligen må nämnas, att även tolvtonsmusikens förespråkare fick tillfälle att låta höra sig. Bland sångkompositioner må nämnas Sven-Eric Johansson: Davids 34:e psalm.

Här har tidigare nämnts, att Tyskland är ett mycket livaktigt land på den kyrkomusikaliska fronten. Från detta land har hämtats impulser till en förnyelse på körområdet. Det gamla tyska Kantorei har återuppstått, där instrumental- och vokalmusik gå hand i hand. Försök att omplantera detta i svensk jordmän har av Henry Weman gjorts genom de kurser, som i Sigtuna och Uppsala hållits. Dessa kurser har varit synnerligen talrikt besökta, och man har anledning förmoda, att de lärdomar, som där erhållits av framstående tyska lärare, bl. a. prof. Ehman och Paul Gümmer, komma att omplan-

teras i svensk jordmån, vårt kyrkomusikaliska liv till fromma.

Stockholm den 8 januari 1954.

Sten L. Carlsson.

Kyrklig skrud och prydnad 1953.

Från skilda håll i riket rapporterades under år 1953 en rad kyrkorestaureringar. Trots den senaste mansålderns intensiva verksamhet på området, har det alltjämt funnits medeltidskyrkor att återställa efter omgestaltningar under 1700-talets senare del och under 1800-talet. Flerstädes har den klassicism, som präglat interiörerna, fått vika för medeltid, och den varma färgton, som före klassicismens genombrott behärskade bänkkvarter och annan träinredning, har återupplivats. Det uppsvenska beståndet av medeltida kalkmålningar har genom några restaureringar fått nya tillskott. Märklig är den stora målningssvit, som avtäckts i Börje kyrka i Uppland. Färgen är sällsynt väl bevarad, och valvens figurscener och ornament framträda åter i all sin prakt och rikedom. Målningarna äro utförda av mästaren Egil eller hans skola och tillhöra 1500-talets första årtionde. Såsom märkliga måste man också beteckna restaureringarna av tidigare restaureringar. De kyrkor, i vilka kalkmålningarna avtäcktes under 1800-talets senare årtionden eller under 1900-talets första decennium, ha vanligen fått sin ursprungliga målningsskrud fördärvad. Innan de antikvariska restaureringsprinciper, som främst äro förknippade med Sigurd Curmans namn, hade slagit igenom, utfördes en restaurering på sådant sätt, att resultatet av en målningsskruds avtäckning i huvudsak blev en modern målares mer eller mindre goda reproduktion av den ursprungliga utsmyckningen. Där den

medeltida målningen härvid icke blivit fullständigt utplånad, har det lyckats våra dagars skickliga konservatorer att avlägsna den senare påmålningen och återställa den ursprungliga dekoratio- nen. Ett ypperligt exempel på ett sådant förfarande uppvisar Hargs kyrka i Uppland, som efter en renovering under året återöppnats för gudstjänst. En annan sådan interiör, som befriats från en ovis restaurerings övermålning är Norrsunda, där den råa ton, som tidigare präglat kyrkorummet, försvunnit och den ursprungliga valvmålningen träder den besökande till mötes. I grannkyrkan Skånella har en i sin art enastående målningsskrud under nu pågående restaurering blottats. Den ligger i tiden före de stora senogotiska målningsskulpturerna i Uppsverige. Om de framtagna målningarnas ålder och karaktär må omdömet få anstå tills vidare. Sedan koret i Skånella befriats från ett omkring en decimeter tjockt putslager från en restaurering under det klassicistiska stilskedet, framträder även kyrkans romanska arkitektur i sin ursprungliga skönhet. Forskningen har redan tidigare uppmärksammat, att Skånella till hela sin typ och utgestaltung är av annat kynne än de skenbart så närbesläktade grannkyrkorna i Norrsunda och Husby-Ärtinghundra. Restaureringsarbetena under det gångna året har ytterligare accentuerat kyrkans särdrag och framhäva på ett uppenbart sätt dess släktskap med romansk arkitektur i Sydsverige.

Det senaste årtiondets restaureringar ha även omfattat en grupp kyrkor från 1800-talets senare årtionden och från 1900-talets första år före den s. k. nationalromantikens genombrott. Bland kyrkor inom denna kategori, vilka nu stå inför restaurering, är den femtio-åriga Oscarskyrkan i Stockholm. Här har församlingen velat omgestalta interiören till större enhetlighet och ren-

het i den arkitektoniska formgivningen. Detta förslag har dock av de byggnadsvårdande myndigheterna ansetts alltför radikalt. För att klargöra sina synpunkter på aktuella restaureringar samman kallade Kungl. Byggnadsstyrelsen i samarbete med Riksantikvarieämbetet i november månad en grupp intresserade till ett sammanträde för information och diskussion, varvid även KSV var representerat. Från de byggnadsvårdande myndigheternas sida betonades härvid vikten av att vid restaureringar även av kyrkobyggnader, som härröra från det senare 1800-talet, icke vidtaga rent arkitektoniska förändringar. Även om vår generation skulle uppfatta sådana verk som representanter för en mindre god smakriktning, vilket kan vara en tidspräglad och subjektiv värdering, måste verken få behålla sin historiskt givna karaktär. Det aktuella fall, som gäller Oscarskyrkan, visar, att denna nya antikvariska syn ännu en tid framåt kommer att uppväcka livlig diskussion, då det blir fråga om restaureringar av kyrkor från samma skede i arkitekturens historia.

Stockholm har varit säte för två intressanta utställningar av kyrklig konst under året. I samband med stadens jubileum anordnades på Historiska Muséet en utställning av kyrkokonst från senmedeltida Stockholmsverkstäder. Alla verk voro tidigare väl kända, men sammanställningen av dem till en helhet var en intressant nyhet, som gav en god inblick i den sakrala konstverksamheten i huvudstaden under 1400-talets senare del och 1500-talets första årtionden. En annan exposition, som ställde besökaren inför en samling av den europeiska kyrkokonstens största skatter, var Ravennautställningen på Nationalmuseum. Här kunde den, som förun-

nats nåden att uppleva de stora mosaiksviterna i Ravennas kyrkor, återuppliva sina minnen inför ypperliga kopior, utförda i mosaik, och den som aldrig stått öga mot öga med dessa oförlikneliga verk, kunde här få en god uppfattning av deras egenart och skönhetsvärden. Under året har också Uppsaladocenten C. O. Nordström ventilerat en intressväckande avhandling, *Ravennastudien*, över innehållet i dessa väldiga mosaiksviter.

Under årets sista del utgick tiden för den arkitektävling om småkyrkor, som under årets förra hälft utlysts. Uppgiften gällde att skapa en typ, lämpad för småkyrkor i storstädernas ytterområden med deras vidsträckta areal och stora avstånd till den gamla församlingskyrkan. En stor mängd förslag hade inlämnats, och det omfattande materialet är sedan december utställt i Historiska Muséet. Prisnämnden har icke hunnit avgiva sitt utlåtande, då detta skrives, men otvivelaktigt kunna ett flertal förslag antagas som lämpliga typer vid nybyggnader. Tävligen har utlysts av Småkyrkokommittén i Göteborg och Sällskapet för Kyrklig Självvård i Stockholm, och dessa sammanlutningar äro värda stort erkännande för sitt initiativ. Uppgiften att få till stånd värdiga gudstjänstrum i storförsamlingarnas ytterområden och från församlingskyrkan perifert belägna stadsdelar är högst angelägen. Här krävs krafttag för att självvård och gudstjänstliv skola kunna tillgodoses på ett någorlunda tillfredsställande sätt. Ett intressant nytillskott till Stockholms kyrkorum utgör det studentkappell i Engelbrektskyrkan, som under året iordningstälts och invigts för gudstjänst av Biskop Manfred Björkquist.

Ragnar Stenberg.

K. S. V:s CENTRALKOMMITTÉ har hållit årssammanträde i Stockholm den 8 juni under Biskop G. Auléns ordförandeskap.

Ansvarsfrihet beviljades för 1952 års räkenskaper. Med anledning av rapporten från koralsektionen framfördes anmärkningar mot den nuvarande mässboken på grund av dess olika versioner och tryckfel. Något beslut i ärendet fattades ej.

Man beslöt tillsätta en kommitté, bestående av biskop Aulén samt herrar Henry Weman och David Wikander, att närmare utforma tanken på en permanent liturgisk-kyrkomusikalisk kommitté med uppgift dels att till granskning upptaga samtliga till kyrkohandboken hörande frågor, dels att taga initiativ på det liturgisk-kyrkomusikaliska området.

Med anledning av det senaste kyrkomötets beslut att hos Kungl. Maj:t an hålla om ett tillägghäfte med alternativa koraler till psalmerna 217, 354, 379, 451, 520 och 594 utsågos herrar ordf. och Weman, att hos ecklesiastikministerna anmäla K. S. V:s mot kyrkomötets beslut avvikande mening.

Intressanta och instruktiva rapporter förelågo vidare från orgelrådet och sektionerna för körsång och kyrklig skrud och prydnad.

Utan att besluta om någon åtgärd uttalade sig årsmötet för att vid kyrkorestaureringar gudstjänstlivets principer och kyrkorummets funktionella anordningar och församlingarnas krav härvid måste gå före konstnärliga ambitioner.

K. S. V. förenade sig med A. O. K. F. att stå som inbjudare till den 7:nde Heinrich Schütz-festen i Uppsala den 23—26 sept. 1954.

Räkenskaperna för 1953 förelågo enl. tablå:

Inkomster:

Behållning från 1952	1.432:90
Från Kyrkomusikens Historia	242:—
Årsavgifter från kretsar	800:—
Bankränta	22:92
Summa kronor	2.497:82

Utgifter:

Reseräkningar m. m.	701:70
Till tidskriften Svenskt Guds- tjänstliv	250:—
Diverse	3:40
Behållning till 1954	1.542:72
Summa kronor	2.497:82

Man omvalde den sittande styrelsen, bestående av herrar G. Aulén (ordf.), Anders Nygren (v. ordf.), Gabriel Grefberg (sekr.), Karl G. Gustafsson (kassör), Jan Håkan Åberg (bibl.) samt Henry Weman och Waldemar Ählén.

Gabriel Grefberg,
Sekreterare.

KSV:s Stiftskretsar.

ÄRKESTIFTET har detta år liksom de tidigare åren anordnat *två större studiedagar*. Vid båda tillfällena har en *ganska stor skara intresserade deltagit*.

Den 22 april hölls sålunda i Uppsala *en studiedag för präster, kyrkomusiker och kyrkvaktare med 30—40 deltagare, därav ett icke ringa antal kyrkvaktare*. Efter demonstration av Domkyrkans skrud- och silverförråd följde ett föredrag av docent Stig Lindholm över ämnet "Kyrkorum och kyrkoskrud". I samband med det samtidigt hållna årsmötet föreläste domkyrkoorganist Henry Weman om "Praktiska orgelfrågor". Deltagarna övervar därefter musikan-dakten i Domkyrkan, då den tyske orgelmästaren Helmut Walcha medverkade.

Den 28 oktober anordnades i Uppsala *en liturgisk-musikalisk dag, med 50—*

60 deltagare. Dagen präglades av gemensamt gudstjänstfirande och studium. Sälunda hölls på morgonen nattvardsmässa, sexten och vespern sjöngs, och på kvällen deltog de närvarande i musikandakten i Domkyrkan. Som föreläsare medverkade domkyrkoadj. Öyvind Sjöholm ("Liturgiens anda och form"), kyrkoadjunkt Lars Lindhagen ("Liturgi och kyrkomusik") och Henry Weman ("Nya vägar för kyrkokörernas verksamhet" och "Introduktion till Schütz och Buxtehude").

Till bestridande av de kostnader, som var förenade med den av Centralkommittén anordnade orgeldagen i Uppsala den 7—8 april, har K. S. V. anslagit kr. 300:—.

Till anordnande av en kyrkosångsdag i Nora för Fjärdhundra kontrakt har K. S. V. anslagit kr. 200:—. Musikdirektör Harald Göransson medverkade vid detta tillfälle och ledde övningar i liturgisk sång.

Styrelsen har hos Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag gjort en framställning om utgivande av nya särtryck för högtidlig morgon- och aftonbön enl. Mässboken del II.

Som styrelse har under året fungerat: domkyrkoorganist Henry Weman, ordf., domkyrkoadjunkt Öyvind Sjöholm, v. ordf., stiftsadjunkt Sture Rolfhamre, sekr., kantor Petrus Lindgren, kassör, komminister Oscar Solén, kantor Harald Vallin och kantor Herbert Ilar med domkyrkokomminister Ragnar Fredberger, kantor Sam Langermo och kantor Paul Roberg som suppleanter.

Sällskapets repr. i K. S. V:s centralkommitté har varit sekr.

Till stiftets krets är vid årsskiftet avslutna 166 betalande medlemmar.

Uppsala den 31/12 1953.

Sture Rolfhamre,
sekr.

LINKÖPINGS STIFTSKRETS. Styrelsen har utgjorts av följande personer: Biskopen, teol. d:r T. Ysander, ordf., kyrkoherden, teol. d:r A. Adell, vice ordf., komminister Olof Agrell, repr. i Centralkommittén, kantor Henning Novik, sekr. och kassör, samt kontraktsprosten A. Nordin och musikdirektör Lars Edlund.

Styrelsen har sammanträtt den 26 maj 1953.

Till Kisa barnkörs och Hedvigs kyrkokörs resor till kyrkosångsdag i Linköping den 7 april har anslagits 200 kronor.

Till kostnaderna för Laurentius Petrisällskapets studiekonvent i Söderköping den 4—10 augusti har beviljats anslag med 600:— kronor samt till stipendier åt deltagare vid sagda konvent 300:— kronor.

För prenumeration å tidskriften "Svenskt Gudstjänstliv" har anslagits 110:— kronor.

Årsmötet hölls den 10 augusti i Söderköping. Efter musikandakt i kyrkan inledde kyrkoherde Adell ett samtal över ämnet *Kyrkosångens Vänner förr och nu*. Förhandlingarna leddes av biskop Ysander. Till styrelse omvaldes H. H. Biskopen, ordf., komminister Olof Agrell, v. ordf. och tillika ombud i Centralkommittén, kantor H. Novik, sekr. och kassör, samt nyvaldes lektor H. Sandahl, Linköping, musikdirektör Jan-Håkan Åberg, Norrköping, och kyrkoadjunkt Bengt Westholm, Norrköping.

I kollektmedel har kretsen under året bekommit kronor 902:55.

Sturefors den 31/12 1953.

Henning Novik,
Stiftskretsens sekreterare.

SKARA STIFTSKRETS. Årsmöte hölls i Skara den 23 febr. Räkenskaperna blevo på revisorernas tillstyrkan godkända. Arbetsprogrammet, som upp-

gjorts av styrelsen, godkändes. — Under året ha hållits *kontraktsdagar* i många kontrakt, då präster och organister samlats till övningar i koralsång och liturgisk sång samt diskuterat gemensamma intressen. I regel ha dessa dagar avslutats med musikgudstjänst och aftonbön, ofta i enlighet med Evang. Tidegård. — Ett flertal *sånggudstjänster* ha hållits i olika delar av stiftet. Falköping-Skövdekreten har sjungit i Tidavads och Timmersdala kyrkor, Skara-Lidköpingskretsen i Forshems, Vedums, Skärvs kyrkor och Hönsätters kapell, Vänersborgskretsen i Trökörna, Grästorps, Håle-Tängs och Vänersborgs kyrkor. Ur programmen kan särskilt nämnas Praetorius: *Wie schön leuchtet der Morgenstern*, Schütz' Kristi sju ord på korset och Widéens Julorium och Requiem. Sånggudstjänsterna ha varit talrikt besökta och av församlingarna i hög grad uppskattats. De goda kollektorna vittna också härom. Stor gästfrihet har visats körerna vid deras besök i församlingarna. — Vid *prästmötet* i Skara den 23—25 juni medverkade K. S. V.-kören vid en aftonbön i domkyrkan och vid minnesgudstjänsten över avlidna präster. — Många K. S. V.-sångare deltog i *kyrkosångsbögtiden* i Göteborg 26—28 juni.

K. S. V:s styrelse, som omvaldes vid årsmötet, har utgjorts av följande: Prosten Sam. Melin, Borås, ordf.; kyrkoh. Gunnar Nordquist, Våring, v. ordf.; kyrkoh. E. H. Cederbom, Gullspång, sekr.; komminister C. Th. Ekelöf, Skövde, kassaförvaltare; kantor A Lundin, Saleby, komminister B. Fridén, Vänersborg och musikdir. J. H. Åberg, Skövde, dirigenter; kyrkoh. H. Andersson, Börstig, och Fru Anna Fredin, Vara, ledamöter.

Gullspång den 8 jan. 1954.

Erik H. Cederbom.

STRÄNGNÄS STIFTS KYRKO-SÅNGSFÖRBUND, K. S. V. För den *kyrkomusikaliska verksamheten i stiftet* — liksom väl ock i andra stift — *angavs kursen redan vid det nya årets början med förberedelsearbetet till sommarens rikskyrkosångsbögtid* i Göteborg. Detta arbete blev för många körer i stiftet särskilt intensivt då stiftsförbundet i det för högtiden uppgjorda programmet *bedrats med att bli representerat med ett separatframträdande, varvid 1:e förbundsdirigenten Rudolf Norrmans mäsä för blandad kör och stråkorkester skulle föras till dopet*. Om än enstaka pressröster påföljande dag tycktes röja större behov att avreagera personliga olustkomplex än ärlig vilja till saklig bedömning av verket i fråga, står det likväl klart att framförandet lände såväl tonsättare som exekutörer till största heder. Närvarande, gästande expertis från vårt södra grannland Danmark gav mycket vackra lovord åt den klangliga kultur, som präglade detta framträdande.

Under hösten har arbetet präglats av förberedelser till stiftets egen kyrkosångsbögtid, som denna gång förlades till Örebro *Olaus-Petri kyrka* söndagen före Domssöndagen den 15 november. Trots vårterminens allt överskuggande rikshögtid tycktes ej det sångliga intresset ha avmattats, ty c:a 350 sångare fyllde nu Olaus-Petrikyrkans rymliga kor. Vid detta tillfälle gavs också ovan nämnda mäsä i repris.

Förbundet planerar bl. a. att nästföljande år hålla en kyrkomusikalisk kurs i den form 1952 ledde till så gott resultat. Den skall liksom då förläggas till stiftsgården Stjärnholm.

Från stiftets kontrakt inrapporteras allt fler nybildningar av barnkörer och måtte sådana allt mer växa fram i våra församlingar, ty vad kan mer än dessa

inge rika löften för kyrkosångens framtid.

Nyköping den 18 december 1953.

Åke Kullnes

sekr. i KSF i Ssträngnäs stift.

LUNDS STIFTSKRETS höll sitt årsmöte i Lund den 20 maj. Till detta bade kallats professor Hans Klotz, Flensburg, att hålla föredrag över ämnet "Orgel och gudstjänst". Årsmötet var talrikt besökt. Professor Klotz gav samma dag en orgelkonsert i domkyrkan med ett program upptagande kompositioner av franska mästare från skilda tider.

Sällskapet har vidare deltagit i anordnandet av kursdagar för kyrkomusiker, körmedlemmar och präster. Dessa ha hållits under hösten i Eslöv och Tomelilla. Ekonomiskt bidrag har lämnats till stiftets kyrkosångsförbund för anordnande av jubileumshögtid i Kristianstad samt till Thomanerkören, Leipzig.

Lund den 31 december 1953.

Sven Håkan Ohlsson.

STOCKHOLMS STIFTSKRETS.

Som brukligt är har kretsen under året haft två sammanträden. Det första hade karaktären av årsmöte och var kombinerat med en utflykt till några kyrkor i Roslagen.

Det var den 12 juni, som vår buss avgick från Norra Bantorget med kurs på tre vackra Roslagskyrkor: Össebygarn, Rö och Skederid. Sedan vi besett dem, gick färden till Norrtälje, där lunchen väntade. I detta sammanhang hölls årsmöte, varvid stadgeenliga ärenden upptogs till behandling. I styrelsen invaldes musikedirektör Per Lundgren. För övrigt omvaldes den sittande styrelsen. Direktör Lundgren framförde kretsens tack till ordföranden, direktör

Waldemar Ählén, och komminister Ragnar Stenberg för det sätt, på vilket de ordnat utflykten. Som vanligt var det dessa två, som introducerade kretsmedlemmarna i de olika kyrkornas orglar och konstskatter. *Direktör Ählén utvecklade i ett tal sina synpunkter på organistens och orgelns uppgifter i gudstjänstfirandet.*

Efter uppehållet i Norrtälje fortsattes färden till Roslagsbros sköna helgedom, där liturgisk andakt förrättades av komminister Stenberg.

Den första december samlades ett 30-tal K. S. V.-iter till ett möte på hushållsskolan Margareta för att samtala om ett aktuellt problem, nämligen den andliga sången. Domkyrkoorganisten G. Arnér och intendent B. Kyhlberg i Radiotjänst hopade i sina inledningsföredrag brännbart material för diskussionens eld.

Arnér fann, att mycket ogräs vuxit upp på den andliga sångens mark. I stället för att uppbygga har denna sorts musik enbart vädjat till känslan. Han frågade, om det överhuvud fanns någon stil i Radiotjänsts val av andliga sånger vid olika tillfällen.

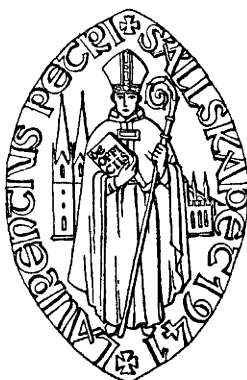
Kyhlberg ansåg, att schlagermentaliteten på den andliga sångens område måste arbetas bort genom trägen undervisning i syfte att höja musiknivån. För Radiotjänsts del hade man den principen, att man bland de olika samfundens musikskivor valde det bästa.

Diskussionen som följde, utmynnade i ett uppdrag åt styrelsen att uppvakta Radiotjänst med de synpunkter, som framkommit under debatten.

Ytterligare är att anteckna, att två styrelsemöten hållits under året, och att kretsen består av 100 medlemmar.

Stockholm den 31 december 1953.

Karl Erik Fridlund,
sekreterare.

LAURENTIUS PETRI Sällskapets årsmöte i Söderköping den 8 aug. 1953.

Årsmötet inleddes med antifonen Veni Sancte Spiritus jämte versikel och collecta.

Sällskapets ordförande, kyrkoherden dr. Arthur Adell, förklarade årsmötet öppnat och valdes att leda dagens förhandlingar.

Att föra dagens protokoll valdes teol. kand., musikdirektör Gudrun Zethelius.

Ordf. uppläste verksamhetsberättelsen, som utan anmärkning lades ad acta.

Ordf. föredrog revisionsberättelsen. Årsmötet beviljade styrelsen ansvarsfrihet för det reviderade räkenskapsåret.

Årsavgiften för år 1953/54 fastställdes till kr. 15:—.

Svenskt Gudstjänstliv skall utgå som LPS:s årsskrift för nästa år.

Ang. tid och plats för nästa års studiekonvent och årsmöte uppdrogs åt styrelsen att bestämma.

Till styrelse för arbetsåret 1953/54 omvaldes kyrkoherden, teol. dr. Arthur Adell, kontraktsprosten, teol. dr. Gustaf Adolf Danell, domkyrkoorganist Gotthard Arnér. Efter direktor Pehr Edwall och disponent Sven Håkan

Ohlsson, vilka undanbett sig återval, nyvaldes teol. kand., musikdirektör Gudrun Zethelius och kanslirådet Sture Idar.

Till suppleanter för styrelsens ordinarie ledamöter omvaldes t. f. kyrkoherden Evert Palmer, kyrkoadjunkt Lars Lindhagen, samt musikdirektörerna Inga Johnsson, Rut Ericsson och Eric Ericsson.

Årsmötet beslöt att förutom fru Karin Peters till styrelsen adjungera direktor Pehr Edwall och disponent Sven Håkan Ohlsson.

Till revisorer omvaldes kyrkoherde Sven Ljung och nyvaldes revisor Einar Mattsson, samt till deras suppleanter komminister Olof Agrell och kyrkoherde Sven Björck.

STYRELSEN FÖR LAURENTIUS PETRI SÄLLSKAPET sammanträdde den 11 jan. 1954 i Stockholm och konstituerade sig på följande sätt: ordförande: kyrkoherden, teol. dr. Arthur Adell, Söderköping, vice ordf.: kontraktsprosten, teol. dr. Gustaf Adolf Danell, Tidaholm, sekreterare: teol. kand., musikdirektör Gudrun Zethelius,

Burträsk, kassaförvaltare: kanslirådet Sture Idar, Stocksund. Ledamot utan särskild funktion: domkyrkoorganist Gotthard Arnér, Stockholm. Adjungerade ledamöter: fru Karin Peters, Halmstad, direktor Pehr Edwall, Uppsala, och disponent Sven Håkan Ohlsson, Lund.

Medlemsantalet utgjorde vid årsskiftet 1953/54 184.

Årsurkunden, del III: 1, av Breviarium lincopense skulle utsändas samtidigt med Svenskt Gudstjänstliv, som även under år 1954 skulle utgå som Sällskapets organ. För medlemmarna i Nordiska Nämnden för tidegård skulle prenumeration bekostas. Vidare diskuterades den fortsatta medlemsvärningen. Beslöts att erbjuda nya medlemmar och andra intresserade att inlösa utkomna delar av Linköpingsbreviariet samt av tidigare utkomna tryck Liber Cantus Upsaliensis och Liber Cantus Wexionensis. Styrelsen beslöt att förlägga årets sommarkonvent till Tidaholm 11—15 aug. Årsmötet skulle hållas den 13 aug.

G. Z.

LAURENTIUS PETRISÄLLSKAPETS sommarkonvent på Hellidens folkhögskola den 11—15 augusti 1954.

D a g o r d n i n g :

Vardagar. Kl. 8: Laudes och Herrens Nattvard. — Kl. 10: Frukost. — Kl. 11: Samtal om aktuella ting i gudstjänstlivet. Övningar. — Kl. 13: Sext. — Kl. 14: Lunch. — Kl. 16: Öv-

ningar. — Kl. 17: Vesper. — Kl. 18: Middag. — Kl. 19.30: Föredrag, musikgudstjänst, completorium.

Söndag. Kl. 8: Matutin och Laudes. — Kl. 9.30: Frukost. — Kl. 11: Högmässa. Kl. 13: Kaffe. — Kl. 14: Övningar. — Kl. 16: Middag. — Kl. 18: Föredrag. Vesper. — Kl. 19.30: Musikgudstjänst. Completorium.

Konventet inleddes med vespem i Tidaholms kyrka onsdagen den 11 augusti kl. 17.

Föredrag.

Onsdag: "Psalmer, sånger och andliga visor." Musikdirektör Jan-Håkan Åberg, Norrköping.

Torsdag: "Kyrkotjänarnas arbetslag." Musikdirektör Gudrun Zethelius, Burträsk.

Fredag: "Koralvisan i gudstjänsten — aktuella reformkrav." Musikdirektör Harald Göransson, Lidingö.

Lördag: "Kyrkokören i gudstjänstlivet." Musikdirektör Lars Edlund, Södertälje.

Söndag: "Gudstjänsten i Nya Testamentet." Professor Harald Riesenfeld, Uppsala.

Anmälan om deltagande till kontraktsprosten G. A. Danell, Tidaholm, senast den 31 juli. *Mötesavgiften* kr. 25:— insättes vid anmälingen på postgiro 144304 (Danell, Tidaholm). *Mat och logi* på Hellidens folkhögskola till ett pris av kr. 12:— per dag.

Medtag Den svenska tidegården, Svenskt Antifonale I, Melodipsalmbok och Den svenska mässboken I (eller Den svenska mässan).

Medlemmar i Laurentius Petri Sällskapet 1954

- Abrahamsson, E., musikdir., Mölndal
 Adell, Andreas, kyrkoadj., Misterhult
 Adell, Arthur, kyrkoherde, Söderköping
 Adell, Bo, teol. stud., Ljungsbro
 Adell, Malin, fru, Söderköping
 Agrell, Olov, komminister, Finspång
 Ahlberg, Maja, doktorinna, Traryd
 Ahlskog, Gunnar, kantor, Vasaesplanaden 4, Helsingfors
 Alm, Folke, musikdirektör, Varberg
 Andersén, Harald, organist, Helsingfors
 Andersson, Harald, kyrkoadj., Malmö
 Andersson, H., kyrkoherde, Roslagsbro
 Andersson, Joel, kantor, Skillingaryd
 Andersson, O., komminister, Linköping
 Andersson, R., kantor, Harplinge
 Andersson, Vivi, fil. mag., Burträsk
 Andreasson, John, kyrkoherde, Getinge
 Angser, M., komminister, Fornåsa
 Arlid, I., kyrkoherde, Ljungby
 Arnér, G., domkyrkoorganist, Vällingby, Sundbyberg
 Arvidsson, H., komminister, Malmö
 Aulén, Gustaf, biskop, Lund
 Backert, Wilhelm, kyrkoherde, Håslöv
 Bayerische Staatsbibliothek, München
 Benediktinische Monatschrift, Hohenzollern
 Bengtsson, Emil, kantor, Kvidinge
 Berglund, Karl-Olif, pastor, Avesta
 Bern, E., kantor, Ödeshög
 Bibliotheca Vaticana, Rom
 Bjarnegård, G., kyrkoherde, Läckeby
 Bjurström, C. J., läroverksadj., Solna
 Björck, Sven, kyrkoherde, Bodafors
 Björck & Börjesson AB, Stockholm
 Björkman, Göran, kyrkoherde, Ringås
 Björlander, E., t. f. kyrkoh., Stenkyrka
 Blomberg, Bertil, musikdir., Ludvika
 Blomberg, C. G., intendent, Nyköping
 Borgs kyrkoråd, Norrköping 5
 Bradshaw Society, Maidstone
 Brundin, Gösta, kyrkoherde, Harg
 Brunius, Fr., t. f. kyrkoherde, Vireda
 Buchholz, Fr., Dr. phil., Darmstadt
 Bureau Liturgique, Louvain
 Burman, Eskil, musikstud., Råppe
 Byström, E., kyrkoherde, Råneå
 Börjegård, Erik, musikförl., Sundbyberg
 Börjeson, Birger, kantor, Västerlösa
 Dahlström, Lars, pastor, Alingsås
 Danell, G. A., kontr.prost, Tidaholm
 Danielsen, N., disponent, Uddeholm
 Det Kgl. Bibliotek, Köpenhamn
 Domkapitlets exp., Linköping
 Edlund, Lars, musikdirektör, Södertälje
 Edwall, Pehr, direktor, Uppsala
 Ekstedt, Maja, kantor, Hishult
 Erici, Einar, med. doktor, Stockholm
 Ericson, Eric, musikdir., Enebyberg
 Ericsson, Rut, musikdir., Stocksund
 Eriksson, K. E., musikdir., Enköping
 Forsblom, Enzo, fil. mag., Helsingfors
 Forsström, Holger, kantor, Helsingfors
 Franzén, Sven, kyrkoadjunkt, Mölndal
 Fritzes kungl. hovbokhandel, Sthlm
 Färnström, Emil, lektor, Lidingö
 Giertz, Bo, biskop, Göteborg
 Glimborg, D., kyrkoherde, Norrköping
 Greffäck, G., stiftsadj., Norrköping
 Gustafsson, K. G., kantor, Gökhem
 Göransson, Harald, musikdir., Lidingö
 Hærberger, A., kyrkoherde, Vretstorp
 Haglund, Edvin, musikdir., Jönköping
 Halldén, Allan, bokhandl., Vimmerby
 Hammarén, Alrik, pastor, Tistagård
 Hassler, O., domk.syssloman, Linköping
 Hector, Ingvar, pastor, Stockaryd
 Hedbäck, Maj, diakonissa, Norrköping
 Helander, Dick, biskop, Strängnäs
 Hellerström, A. O. T., prost, Sthlm
 Hertilhelius, G., studierektor, Bromma
 Hjelmqvist, Arne, pastor, Vadstena
 Hjort, Gunnar, kantor, Mariannelund
 Hollmer, G., komminister, Stegeborg
 Holm, Torsten, komminister, Örebro
 Holmblad, Sven, kantor, Töreboda
 Holmbäck, L. M., pastor, Visby
 Holte, Ragnar, pastor, Uppsala
 Hårdh, Östen, kyrkoherde, Björklinge

- Hällbrink, Julia, fröken, Växjö
 Härdelin, Alf, teol. stud., Uppsala
 Idar, Sture, kansliråd, Stocksund
 Jacobsson, Jacob, pastor, Lund
 Jansson, Bror, pastor, Lund
 Jansson, Henrik, musikdirektör, Sala
 Janzon, Per, pastor, Stockholm
 Johansson, Hilding, docent, Lund
 Johansson, Svenning, köpman, Kalix
 Johnsson, Inga, musikdir., Väröbacka
 Kilstrom, Ingmar, t. f. kyrkoherde, Örsundsbro
 Kroon, Sigurd, docent, Lund
 Lagerfelt, Claes, friherre, Gammalkil
 Larsson, Anna, kantor, Slimmingeby
 Larsson, Nils S., komminister, Hultsfred
 Laurentiistiftelsen, Lund
 Lennermark, Sven, komminister, Söderköping
 Levin, Göran, Lerum
 Lignell, Gunnar, pastor, Malmö
 Lind, T., kontraktsprost, Skärplinge
 Lindblom, Andreas, prof., Stockholm
 Lindell, Thord, rektor, Vadstena
 Lindgren, E., komminister, Herrestad
 Lindhagen, Lars, kyrkoadj., Enebyberg
 Lindman, Gustaf, pastor, Göteborg
 Lindström, R., organist, Helsingfors
 Littorin, Paul, kantor, Byringe
 Ljung, Sven, kyrkoherde, Vinge
 Ljungdahl, Olle, musikdir., Karlstad
 Lundgren, Bo, fil. doktor, Johanneshov
 Lundgren, K.-B., komminister, Ramkvilla
 Lundgren, Per, musikdir., Älvsjö
 Lundquist, Gunvor, teol. och fil. kand., Stockholm
 Lüders, S., kontraktsprost, Strängnäs
 Lyshöi, Rolf, pastor, Strängnäs
 Löfström, Inge, kyrkoadjunkt, Malmö
 Löthner, Lennart, tjänsteman, Uppsala
 Mattsson, Einar, revisor, Djursholm 2
 Maliniemi, Aarno, professor, Helsingfors
 Milveden, Ingmar, fil. lic., Uppsala
 Moberg, Carl-Allan, professor, Uppsala
 Møller, Dag Monrad, sogneprest, Oure
 Mörling, Ragnar, Karlstad
 Nilsson, Eric, kyrkoherde, Åtvidaberg
 Nilsson, Sture G. V., pastoratsadjunkt, Doverstorp
 Nordberg, Gils, kyrkoherde, Riala
 Nordin, A., kontraktsprost, Strålnäs
 Norgren, J., kyrkoherde, Kalix
 Novik, Henning, kantor, Sturefors
 Nyman, Helge, teol. dr., Åbo
 Nyman, Ilmari, organist, Helsingfors
 Nyqvist, Alvar, kyrkoherde, Vasa
 Nyström, Nils, komminister, Braås
 Ohlsson, Sven Håkan, disponent, Lund
 Olsson, Bror, förste bibliotekarie, Lund
 Osterman, Eskil, Eskilstuna
 Oxelgren, Lars Magnus, kantor, Skövde
 Palmer, Evert, kyrkoherde, Stockholm
 Palmgren, Folke, kyrkoh., Helsingfors
 Parvio, Martti L., pastor, Åbo
 Peters, Karin, fru, Halmstad
 Petterson, Gustaf, director, Helsingfors
 Piepkorn, Arthur Carl, Professor, St. Louis, U. S. A.
 Pålsson, Josef, murare, Kvidinge
 Pålsson, Sigurdur, kyrkoherde, Selfoss
 Redin, Jan, kyrkoherde, Långasjö
 Rosendal, Gunnar, kyrkoherde, Osby
 Rosenkilde-Larsen, Ethan, organist, Helsingör
 Rosenlundh, Gunnar, kyrkoadj., Bureå
 Rudéus, Gösta, stiftsadj., Karlstad
 Rudmark, Ivar, kyrkoherde, Frödinge
 Ruuth, Gustaf, musikdir., Västanfors
 Sahlin, Ingvar, rektor, Ransäter
 Sandvik, Agnar, res.kap., Trondheim
 Schalin, O., domprost, teol. dr., Borgå
 Schmidt, W. A., professor, Åbo
 Segelberg, Eric, pastor, Uppsala
 Serenius, Sigtrygg, lektor, Helsingfors
 Setterdahl, Cl., kyrkoherde, Kvarsebo
 Sige, Karl A., kyrkoherde, Kila
 Sjöberg, Tord, komminister, Bredbyn
 Sjöblom, Tore, komminister, Klövedal
 Sjödén, Eskil, kyrkoherde, Syninge
 Sjögren, Per-Olof, kyrkoadj., Göteborg
 Skånland, Vegard, Oslo
 Sollersten, L., kyrkoadj., Norrköping
 Stoltz, Bertil, musikdirektör, Eksjö
 Strandberg, Carl, pastor, Uppsala

- Sundberg, John, director, Helsingfors
 Swahn, Gustav, läroverksadj., Kungälv
 Swenje, Ove, kyrkoadjunkt, Malmö
 Svensson, Hans, pastor, Knaby
 Svensson, Karin, fru, Växjö
 Svensson, Uno, kyrkoadj., Bromölla 2
 S:t Laurentii kyrkoråd; Söderköping
 Tibell, Lennart, pastoratsadjunkt,
 Oxelösund
 Twegner, Gustaf, pastoratsadjunkt,
 Linköping
 Törnfalls pastorsämbete, Almvik
 Viderö, Finn, fil. mag., Köpenhamn
 Vos, W., Mr, Groningen
 Värmon, Ragnar, pastor, Vintrie
 Västra Hargs pastorsämbete, V. Harg
 Västra Ny pastorsämbete, Medevi
 Wahlström, Bengt, teol. dr, Fröskog
 Wahman, Margit, fröken, Norrköping
 Wallin, K.-E., kyrkoadj., Karlshamn
 Wallin, Svea, folkskollär:a Simrishamn
 Westerlund, B., pastor, Helsingfors
 Westholm, G., kyrkoherde, Furingstad
 Wiking, S., komminister, Söderköping
 Wiklund-Nordstrand, Selma, fru, Sthlm
 Wikman, Nils, komminister, Harestad
 Wikmark, G., studieledare, Göteborg
 Wikström, T., leg. läkare, Kristianstad
 Wretblad, S. P., kyrkoherde, Norsborg
 Ysander, T., biskop, Linköping
 Zethelius, Gudrun, teol. kand., musik-
 direktör, Burträsk
 Åberg, J.-H., musikdir., Norrköping
 Åberg, Kuno, kyrkoherde, Vittangi
 Århus statsbibliotek, Århus
 Örebro stadsbibliotek, Örebro

Innehållsförteckning

Kyrkoherde <i>A. Adell</i> , Söderköping: Biskop Edvard Rodhe	3
Kyrkoherde <i>H. Wentz</i> , Höör: Den nya danska psalmboken	4
Docent <i>H. Johansson</i> , Lund: Tidegården i Sverige efter reformationen	12
Komminister <i>B. Wahlström</i> , Fröskog: Tigerdjuret och Herren med det öppnade såret	18
Recensioner	23
Kyrkosångens Vänner	33
Laurentius Petri Sällskapet	42

Universitetsbiblioteket

15 NOV 1954

LUND

KORALBOK FÖR SVENSKA KYRKAN

— den för praktiskt bruk redigerade koralboken
med texten i omedelbar anslutning till noterna!

... Ty en ståtligare upplaga av vår nya koralbok kan väl knappast tänkas.

N. G. Z. (Kyrkomusikernas Tidning Nr. 6 1940)

... Editionen har kommit till stånd för att tillmötesgå ett i vida kretsar utbrett önskemål om textens underläggande i koralboken. Nordiska Musikförlaget är värt en varm eloge för detta ståtliga bevis på sitt mången gång förut visade intresse för kyrkomusikernas önskemål.

R. F. (Kyrkosångförbundet Nr. 6 1940)

Så vitt jag förstår, ha vi här fått en koralboksedition, så nära idealet, som över huvud taget är möjligt.

W. Å. (Skolmusik Nr. 3 1940)

... Och även om man är aldrig så förtrogen med texten skänker det en känsla av trygghet att ha texten i så gott som omedelbar närhet av noterna. Det har för mig känts som en plikt att säga ett tack till förlaget för det visade intresset.

W. Hasselmo (Kyrkomusikernas Tidning, Nov. 1940)

Två band. 615 sidor. 45 kr. komplett

Regeringsg. 35 - Stockholm - Tel. 23 11 15

OLOF HAMMARBERG

ORGELBYGGARE

GÖTEBORG V.

Tel. 29 12 60

Ny bibeledition

Bibel med register

över bibliska namn, ord och uttryck

Gleerups förlag har under de senare åren nedlagt mycket arbete för att åstadkomma en ny studiebibelupplaga, värdig i utstyrsel, praktisk i format, hållbar vid flitig användning samt dessutom för att underlätta sökandet efter ett visst bibelord försedd med register. Den nya bibeln föreligger färdig sedan något år.

Den utmärker sig bl. a. genom:

- Vacker och värdig typografi av bokkonstnären *Harry Kumlien*
- Ny, tydlig, lästlät stil
- Format något större än Gleerups bibel nr 2, varigenom bokens tjocklek kunnat avsevärt minskas
- Kraftig och hållbar inbindning
- Ordförklaringar och sakupplysningar, svenska kyrkans predikotexter, kartor till bibliska historien, m. m.
- Luthers företal till Gamla och Nya testamentet, Psaltaren och Pauli brev till romarna
- Nytt, värdefullt *register över bibliska namn, ord och uttryck*, utarbetat av docenten, teol. och fil. d:r *Gösta Rignell*

Bibeln nr 3

(helt ny utgåva med register)

Beställ-
nings-
beteckn.

Sidans format 135×195 mm. Tryckyta 115×177 mm.

Brutto 20⁰/₀ parti-
rabatt

A.	Styvt svart, rött <i>eller</i> blått klotband, pressning, sprängt snitt	uf*	12:75	10:20
	D:o	mf	13:25	10:60
B.	Styvt svart klotband, pressning, rött snitt	uf	13:25	10:60
	D:o	mf	13:75	11:—
C.	Mjukt svart klotband, rött snitt <i>eller</i> mjukt rött <i>eller</i> blått klotband, vitt snitt	uf	15:50	12:40
	D:o	mf	16:—	12:80
D.	Mjukt svart klotband, skimmersnitt	uf	20:75	16:60
	D:o	mf	21:25	17:—
E.	Mjukt svart skinnband, skimmersnitt	uf	30:50	24:40
	D:o	mf	31:—	24:80
H.	Mjukt rött chagrinband, skimmersnitt	uf	40:—	32:—
	” ” ” ”	mf	41:—	32:80

* uf = utan fodral, mf = med fodral

CWK GLEERUP, LUND